

Függelék.

A társországok autonómiája és az osztrák-magyar dualismus.

Horvát-Slavon-Dalmátországot a magyar szent korona ősi kötelékéből, az egységes és oszthatatlan magyar nemzetből kiszakította a gyászos trianoni diktátum. E kötelékre vonatkozó magyar közjogot még nem engedjük át a jogtörténet joganyagának; a ma élő magyar közjoghoz csatoljuk hozzá függelék gyanánt; azzal a remény-gondolattal és óhajjal, hogy az Isteni örök igazság hatalma rövidesen ismét beleforrasztja a volt társországokat a csonka nemzettestbe.

E függelékben végigpillantást vetünk azon kapcsolatra is, mely négyszázéves viszontagságos időt ért meg, melynek megszakadása fatumszerű következése volt a világháború kimenetelének. Értjük a magyar királyság és az osztrák császárság között fennállott dualismust. Sok keserű emlék is fűződik e kapcsolathoz, de annál tanuságosabb nemzeti jövőnk alakításának nehéz gondjai között annak alapos és tárgyilagos feltüntetése és helyes méltatása.

I. FEJEZET

93. §. A társországok.

Már az államterület közjogi vonatkozásainak tárgyalásánál — II. könyv — kiemeltük, hogy a politikai és jogtörténelem hiteles és világos adataira támaszkodó kutatások semmi kétséget nem engednek felmerülni arra nézve, hogy azon területen, melyen Horvát-Slavon-Dalmát társországok keletkeztek a nép külön állami életre szervezve a magyar honfoglalás óta sohasem volt és hogy a tulnyomó részben más terüle-

ten fennállott régi horvát királyság is, amely a tizenkettedik század eleje óta külön államkép már nem szerepel, mint »rész« bekebeleztetett a magyar állami kötelékbe (pars incorporata, néha subjecta, később adnexa). Ezen rész, (régii Croatia), melynek közjogi viszonya lényegében átszármazott a régi Szlavóniára s bizonyos irányban már 1848. előtt kiterjesztetett a Drávamelléki megyékre is (mai Slavonia), nem birt, a történelem egy időszakában sem, a magyar törvényhozás és magyar kormányzat egységét megbontó különállással. Külön közgyűlésein alkotott szabályok helyhatósági szabályrendeletek minőségével birtak (Statua municipalia), melyek az ország közönséges törvényei ellen semmit sem rendelhettek (HK. III. r. 2. cím).

A magyar állam országgyűlése — melyen e rész is részt vett — a magyar király és a központi magyar országos kormányhatóságok (dicasteriumok), csonkittatlan hatalomkörrel rendelkeztek e résznek állami érdekű ügyeiben is; a magyar kir. Curia volt legfőbb bírósága, a bán — mint a magyar király főtisztviselője, magyar állami főméltóság — (első sorban) magyar törvények és kormányi rendeletek szerint igazgatta azt. (1439:XXVI. és 1492. VIII. t.-c.)

Kilencszáz év története tehát állandóan a magyar állam kötelékében és kebelében látta a kapcsoló részek, a későbbi társországok népét és területét.¹⁾

Az elmúlt XIX-ik század folyamán az 1848. évi szabadságharc után oly irányban és mértékben változott meg a szoros és belső kötelék, mely a történelmi jog kívánalmait jórészt ignorálta. E változás jogalapjául az 1868.

¹⁾ A társországokra vonatkozó irodalomból említendőek: Gyurkovics: »De situ et ambitu Slavoniae et Croatiae«; Podraczky: »Slavóniáról« című műve; Pesty Frigyes: »Az eltűnt vármegyék és száz levél Horvátországról«; Jeszenszky: »A társországok közjogi viszonyai«; Palugyay: »A kapcsolt részek történelme és jogi viszonyai«; Egersdorfer: »Der croatische Staat und Pliveric Theorie«; Goszlonyi: »Horvát-Slavonország autonóm alkotmánya«; Jászi Viktor: »Tanulmányok a magyar-horvát közjogi viszony köréből«. Budapest, 1897. Ferdinandy: »Az államalkotó szerződések a magyar közjogban«. Budapest, 1902. Márffy-Mantuanó Horvát-Slavon-Dalmátorsz. autonómiája és a magyar államiság Budapest, 1914. — Ez újabb magyar művek jórészt Pliveric horvát professzor téves tanait világítja meg.

XXX. t.-c. szolgál, melyet szokás a magyar horvát kiegyezés törvényének is nevezni.

Kiegyezés történt egy tulajdonkép alkotmányon kívüli állapotba helyezett rész (mert hiszen Horvát-Slavonországek a Muraközzel és Fiumével osztrák koronatarománykép voltak szervezte 1848. után) és a magyar államhatalom között. Törvényhozási és végrehajtóhatalmi autonómiát nyertek az immár »társországek« névvel is felruházott Horvát-Slavon-Dalmátországek. Az 1868. évi XXX. t.-c. ez által nemzetszervezetünk homogenítésán erős rést ütött, habár kétségtelenül megőrizte ezen társországeknek a szent korona anyaországával való állami közösségét (egységét, azonosságát), a társországek megmaradtak a magyar anyaország tartományának és a magyar államot alkotó Rész-nek.

Az 1868. évi XXX. t.-c. mely mint 1868. évi I. t.-c. a társországek autonóm törvényeinek hiteles gyűjteményébe is felvétellett, Magyarország és társországeinak »közös alaptörvénye« volt.

A törvény tartalmát képező összes rendelkezéseket a magyar országgyűlés és a horvát »koronaország« tartománygyűlése között létrejött előzetes megegyezéssel állapították meg.

Ezen egyezmény a magyar kormány által törvényjavaslat alakjában beterjesztetvén, az országgyűlés által elfogadtatott és királyilag szentesítettett.

A törvény megváltoztatása csak ugyanazon módon, mint létrejött előzetes egyezés alapján történhetett.¹⁾

Az 1868. évi XXX. t.-c. kijelentése szerint »ez egyezmény az egyezkedő országok külön törvényhozásának tárgya nem lehet«, azon csak Magyarország és társországei közös országgyűlése változtathattak.

Bizonyos, hogy az 1868. évi XXX. t.-c. megkötötte a birodalmi magyar törvényhozást e törvény megváltoztatásában, oly irányban, hogy az erre célzó törvényjavaslatok alkotmányszerű benyújtásához elengedhetlenül szükségesnek nyilvánította a zágrábi autonóm országgyűléssel való előzetes megegyezést; a souverain magyar állam önelhatározásából származó ezen megkötöttsége a magyar alkotmány ré-

¹⁾ Módosítása történt is az 1874: XXXIV., 1880: LIV., 1889: XI., 1906: X. t.-c. által.

szévé lőn, de még ez nem jelentette a magyar államiság megbontását, sem pedig a társországoknak külön souverainitását; mindenesetre azonban ez által a társországok bizonyos módon külön részes tényezőivé lettek közjogi viszonyuk törvényhozási megváltoztatásának.

I. Törvényhozásunk bőkezűséggel mérte a társországi résznek a különállást mégis az állami egységet intézményesen és szigorúan megóvta.

A törvény bevezetésében előrebocsátván, hogy Magyarország s Horvát-Slavon és Dalmátországok századok óta mindig ilag, mint tetteleg Szent István koronájához tartoztak s a sanctio pragmaticában is ki van mondva, hogy a magyar korona országai elválaszthatlanok s hogy a fennforgó közjogi kérdések közjogi kiegyenlítésére vonatkozó egyezmény ezen (jellemzett) alapon kötöttet, rendelte, hogy:

Magyarország s Horvát-Slavon- és Dalmátországok egy és ugyanazon állami közösséget képeznek, mind az Őfelsége uralkodása alatt álló többi országok (Austria), mind más országok (államok) irányában is.

Ezen állami közösség teljes állami egység volt, mind a nemzetközi viszonylatokban, mind pedig befelé. Állami közösség communitás, unitas. »Una eademque civitas vel status«. Magyarország és társországai ugyanazon egy államot, a magyar államot, a magyar királyságot képezték, ott van a magyar király az autonóm törvények szentesítője, ott az ugyanazon egy magyar állampolgárság stb.

II. Az állami közösség, mint állami egység és azonosság, kizárta, hogy Horvát-Slavonországok bármely ügyben különálló nemzetközi jogalanykép szerepelhessenek, hogy külön nemzetközi szerződést köthessenek, kizárta azt is, hogy a társországi autonóm jog nemzetközileg — a külföldön — bármely magyar állampolgár viszonyaira alkalmaztassék.¹⁾

Az állami azonosság bizonyossága a királyi méltóság és hatalom ugyanazonossága. Nem volt közös a királyi méltóság Magyarország és társországaire nézve, hanem »ugyanaz« a királynak nemcsak személye, de királyi méltósága is. Egy személy, egy tisztség, nem úgy, mint pl.

¹⁾ L. Doleschall: »Honosság a büntetőjogban« című értekezését.

Austriával való viszonyunknál, hol is az egy physikai személy — személyazonosság, de két tisztség — helyzete volt.

Ennek megfelelőleg egységesek és azonosak voltak azon közjogi tények, amelyek a királyi trón betöltésére vonatkoztak, így:

a) A királyi székek öröklés vagy választás általi betöltése.

A király egy és ugyanazon koronával s egy és ugyanazon koronázási cselekvénnyel koronáztatott meg (1868. évi XXX. t.-c. 2. §.) A törvény e rendelkezése, ha kapcsolatban tekintjük a szent korona és koronázás államjogi jelentőségével, classikus bizonyossága annak, hogy a magyar állami hatalom egysége a maga érintetlenségében lett fenntartva. A zágrábi autonom országgyűlés a királyválasztó és a koronázó országgyűlések jogaiból semmit nem kapott.

c) A Szent István koronája alatt álló összes országok részére ez országok közös országgyűlésén közös koronázási oklevél (hitlevél) állapittatik meg és állittatik ki; ezen hitlevélben Horvát-Slavin- és Dalmátországok integritása és országos alkotmánya^{1,2)} is biztosítandó volt.

d) A koronázási eskü szövegének megállapítása, valamint maga az eskü letétele, szintén egyetlen és ugyanaz maradt a magyar birodalom egészére nézve.³⁾

e) A mint egységes a királyi hatalom megszerzése s a magyar királyi hatalom a maga teljességében a társországok törvényhozási és végrehajtási autonómiájában is érvényesül, a dolog természete szerint is, szükségkép, egységes maradt a trónlemondás ténye. A magyar trónról való lemondás

¹⁾ Mely különben is kiegészítő része a magyar állami szervezetnek, belső alkotmányának.

²⁾ Ép a mint az 1868. évi XXX. t.-c. 60. §-a rendeli, hogy a közös — magyar birodalmi — törvényhozás által alkotandó törvények a Felső által aláírott horvát eredeti szövegben is kiadandók, s a nevezett ország országgyűlésének megküldendők.

³⁾ Ugy a hitlevél, mint a koronázási eskü és a koronázási ajándékról szóló törvények, tehát az u. n. koronázási (alkalmi) törvények egyedül és kizárólag alakilag és lényegileg csak magyar birodalmi törvények. Ez áll a trónlemondási, regenségi, gyámkormányzósági, udvartartási törvényekről is.

csak az egész királyi hatalomra szólhat; az ezentul bekövetkező trónlemondásról Magyarország és társországai egy értesítéssel értesítendők a magyar (közös budapesti) országgyűlés hozzájárulása végett.¹⁾

III. A magyar állam ezen egysége teljes osztatlansággal kifejezésre jutott a volt osztrák-magyar dualismusban is.

»Mindazon ügyekre nézve, melyek a magyar korona összes országai és Ő felsége többi országai között közösek vagy közös egyetértéssel intézendők, Magyarországnak s Horvát-Slavon- és Dalmátországnak egy és ugyanazon törvényes képviselettel közös törvényhozással és a végrehajtást illetőleg közös kormányzattal kell birniok«. mondta az 1868. évi XXX. t.-c. 4. §.

A magyar-osztrák államjogi és nemzetközi kapcsolatból folyt államügyek szabályozásánál és elintézésénél tehát külön politikai (közjogi) alanykép a társországek nem szerepeltek. A magyar-osztrák, vagyis a kir. és csász. közös szervek semminemű vonatkozásban sem tekintendők másoknak, mint két állam, t. i. a magyar és osztrák államok organumainak; azok külső megjelenésében vagy cselekményeik külsőségeiben úgy mint hatalmukban sem juthatott kifejezésre a társországek autonóm különállása.²⁾

Az 1867. évi XII. t.-cikk úgy, mint az annak alapján, az 1868. évi XXX. t.-c. előtt az egész államra kiterjedő hatállyal hozott törvények érvényesek (1868. évi XXX. t.-c. 4. §.) voltak a társországekban is.

IV. A társországeknek biztosított autonomia nem változtatott azon előbbi jogállapoton, mely szerint a magyar szent korona országainak területe együttesen egy, jogi természetére nézve egységes és azonos állami területet képezett.

Az államterületre vonatkozólag bármely intézkedés, az ál-

1) A királyi méltóság egységét és azonosságát semmikép nem érinté, hogy a magyar király címei között szerepelt a »Horvát-Slavon-Dalmátországek« királya cím is. Ez egyszerűen jelentette azt, hogy a magyar király, mint ilyen, a társországeknek is koronás feje, királya; de nem jelentett horvát királyt, ily méltóság a meghódolás óta teljesen megszűnt.

2) A netáni különleges viszonyok és érdekek, melyek a társországekban fennállanak, a magyar állami kormány és törvényhozás által voltak különös mérlegelés és tekintetbevétel tárgyai.

lamhatároknak megváltoztatása magyar birodalmi ügy volt, erre az autonomia nem terjedt ki.

Megfelelőleg e jogállapotnak, a magyar birodalmi törvényhozás jogkörében intéztettek el a horvát-slavon határ-örvidékeknek Horvát-Slavonországok területéhez való visszacsatolásai s kizárólag a magyar birodalmi törvényhozás joga volt követelni Dal má tiának visszacsatolását a szent korona jogán és elrendelni annak a horvát országos területhez kapcsolását. Szembetűnőleg mutatta az egy és ugyanazon államiságot az állampolgárság egysége (azonossága).

»Az állampolgárságot és honosítást illetőleg közös a törvényhozás«. (1868. évi XXX. t.-cikk 10. §-a).

Az állampolgársági ügy maga egészben ki volt vonva az autonomiából.

A magyar birodalmi törvényhozás az 1879. évi L. t.-cikkkel szabályozta az állampolgársági ügyet; az állampolgárság iránt egyedül és kizárólag ezen birodalmi törvénylőn irányadó, semmi erővel nem bírván az autonom törvényeknek azzal bármely irányban ellenkező kijelentése (pl. az, mely horvát-magyar állampolgárságról szól.)

Az 1879. évi L. t.-c. szerint a magyar korona országaiiban az állampolgárság egy és ugyanaz. A birodalmi törvényhozás jogi megkötöttség nélkül teljes önállósággal állapította ezt meg, s midőn ezt tette, nem tett egyebet, mint a régebbi jogállapotot jelentette ki; hiszen a »hungarus« név a társországok lakóit is mindig jelentette és megillette; a magyar korona országainak állami egységéből az állami kötelék, állami tagság ugyanazonossága logikai szükségképséggel folyt. Hogy az állampolgársági törvény végrehajtásának hatásai közé az autonom szerv, jelesül a bán is felvétellett, semmikép sem alterálta az állampolgárság egységét.

Nemcsak horvát állampolgárságot, de horvát országos illetőséget sem ismertek jogszabályaink, hanem csak községi illetőséget, a társországok községeiben illetékes magyar állampolgárokat. A községi illetőség az 1868. évi XXX. t.-c. értelmében autonom szabályozás alá tartozott.¹⁾

¹⁾ A mint egy volt az állampolgárság, úgy egy volt a nemesség

Az államiság egységét valósították a bpesti országgyűléshez és a magyar ministeriumhoz tartozott birodalmi ügyek, így:

a) Az udvartartás költségének megajánlása;
 b) az ujoncaajánlás s a védrendszert és hadkötelezettséget illető törvényhozás, általán az összes hadügy mind törvényhozásilag, mind igazgatásilag kívül esett a társországi autonomián;

c) mind törvényhozásilag, mind kormányzatilag közös volt Magyarország és társországai között a pénzügy is; oly módon, hogy: 1. az össze s adórendszer megállapítása; 2. az egyenes és közvetett adók — ide értve a határvámokat is — megajánlása és pedig ez adóknak mind nemekre, mind számtételeire nézve, ugyancsak az adók kivetése, kezelése és behajtása; 3. új adók behozása; 4. új államadósság felvétele, a meglevők convertálása; 5. az ingatlan államvagyon kezelése, átalakítása, megterhelése és eladása, 6. az illetékek, egyedáruságok és királyi jövedelmek (jura regalia maiora) feletti rendelkezés a magyar korona összes országainak közös országgyűlését illette; a horvát-slavon (területen levő) állami földbirtok (államerdöket is értve 1873. évi XXX. t.cikk) eladására nézve mindazonáltal a közös országgyűlés a horvát-slavon országgyűlés meghallgatása és beleegyezése nélkül nem intézkedhetett. Mindezen tárgyakra a pénzügyi kormányzatot a magyar királyi pénzügyminister gyakorolta a társországokban is, és pedig az egyenes és közvetett adókra, jövedékekre, bélyegekre, díjakra, illetékekre s államjavakra nézve, az általa kinevezendő és neki teljesen alárendelt zágrábi országos pénzügyi igazgatóság által.

d) Ugy a pénz-, ércpénz- és bankjegyügyre, valamint a pénzrendszer és az általános pénzláb meghatározására; azon kereskedelmi és minden más nemzetközi szerződések megvizsgálására és jóváhagyására, melyek a magyar korona or-

a magyar birodalomban. Magyar-horvát nemes vagy főnemes nem volt; Horvátország területén illetékes magyar állampolgároknak is csak »magyar« nemesség volt adományozható. Így volt ez minden időkben; a nemesség és azzal a magyar szent korona tagsága egy és ugyanaz volt a szent korona egész területén.

szága it egyaránt, avagy az országnak egyes részeit illetik; a bankokat, hitel- és biztosító intézeteket, szabadalmakat, a mértéket és súlyt, áru bélyeget és minta-biztosítást, fémjelzést, írói és művészi tulajdont illető intézkedésekre a tengerészeti, kereskedelmi, váltó- és bányajogra, a kereskedelem, vámok, távirdák, távbeszélők, posták, vasutak, kikötők ügyeire közös volt a törvényhozás és részben a végrehajtás is.

Ugyanez állt az iparügy rendezésére, a házaló-kereskedést is ideértve, az utlevél-rendszerre, az idegenek fölött gyakorlandó rendőrségre nézve is. Kimondta az alaptörvény, hogy:

»Mindazon alkotmányos jogok és alaptörvények, melyeknek élvezete és oltalma a multban Magyarországra és Horvát-Slavon-országokra egyaránt kiterjedt, a mennyiben az 1868. évi XXX. törvénycikkbe foglalt egyezményvel nem ellenkeznek, továbbra is a magyar korona országai közös jogainak és alaptörvényeinek tekintetnek.«

VI. A (közös) magyar országgyűlés képviselőházába a zágrábi országgyűlés (1881. évi XV. t.-cikk) negyven képviselőt küldött. A magyar országgyűlés főrendiházába a zágrábi autonom országgyűlés három képviselőt választott.

A zágrábi autonom országgyűlésen választott magyar országgyűlési képviselők azon országgyűlés kebeléből választottak és pedig a közös országgyűlés egész tartamára.

A közös országgyűlésnek az autonom országgyűlés által választott tagjai személyes nyilatkozási, szavazási jogukat szintén önállóan, utasítás nélkül gyakorolták. A magyar országgyűlés főrendiházában a Horvát-Slavonországok területén birtokló főurak, ott működő egyházi és világi méltóságok is helyet foglaltak.

VII. Azon ügyekben, melyek végrehajtásilag, vagyis kormányzati és igazgatási szempontból közösek voltak, a magyar szent korona összes országai között (l. fentebb), a végrehajtó hatalmat a magyar király a magyar (budapesti, központi) kormány

által gyakorolta. A végrehajtásilag autonom ügyekben a magyar király hatalmát a horvát-slavon országos kormány (bán), de a magyar ministerium útján gyakorolta. A horvát ministeri állás által volt valósítva azon elv, hogy a királyi végrehajtóhatalom a magyar királyi ministerium útján érvényesül a társországokban is.

94. §. A társországok autonomiája.

A társországok autonomiája a törvényhozás és végrehajtás tekintetében való jogilag meghatározott különállásuk volt, s abban nyilvánult meg, hogy a társországok népe külön szervezettel vett részt némely közügyek törvényhozási és igazgatási ellátásában, illetőleg az egységes állami hatalom bizonyos ügyekben ezen terület számára különlegesen alkotott szervezetek által érvényesítettett.

A törvényhozási autonomia nem volt külön törvényhozás, mert az »autonom« törvényeknek csak egyik alkotó factora volt, »autonom« szerv, tudniillik a zágrábi országgyűlés, a másik factora magyar állami (birodalmi) központi szerv, t. i. a koronás magyar király maradt. A végrehajtási autonomia, a magyar király (állam) végrehajtó hatalmának bizonyos ügyekben, külön a társország számára rendelt szervekkel — de a m. kir. ministerium útján — való gyakorlása volt. Ez országos autonom végrehajtási szervezetnek magyar királyi jellege volt. Az autonomia tehát elkülönítés volt az állami életben, de nem kikülönítés, kiszakítás az állami életből; az országos különállás lényegében tehát tartományi, nem állami különállást jelentett.

Törvényhozásilag és igazgatásilag autonom ügy volt a vallási és közoktatási ügy s az igazságügy, ideértve a tenge-részeti jog kiszolgáltatásán kívül a törvénykezést is, annak minden fokozatán. A váltó keresk. jog alkotása nem volt törvényhozásilag autonom ügy. A magyar közigazgatási bíróság hatósága is bizonyos ügyekben kiterjedt a társországokra.

II. Az autonom vagy országos kormány élén a zágrábi országgyűlésnek és a magyar ministeriumnak felelős bán állott, akit a (közös) miniszterelnök ajánlatára és ellenjegyzése mellett az apostoli kir. felség nevezett ki, ugyanily módon történt a bán elbocsájtása illetve felmentése is.

A bán »Horvát-Slavon dalmátországi bán« címmel élt és tagja maradt a közös magyar országgyűlés főrendiházának. (1868. évi XXX., 1873. évi XXXIV.) A bán magyar birodalmi méltóság volt, magyar országzászlós, a magyar király főtisztviselője, ugy mint régen.

A horvát országos kormány mint legfőbb közigazgatási hatóság Zágráb országos székvárosában székelte. E kormány három osztályra oszlott: u. m. I. A bel és országos költségvetési. II. a vallás és közoktatási. III. igazságügyi osztályra. A bán alá rendelt osztályok egymástól függetlenek voltak. A kormányosztályok élén az osztályfőnökök állottak. Ha a bán távol, vagy akadályozva volt, vagy a báni méltóság üres volt kormányzati teendőit a belügyi osztályfőnök látta el.

A bán és osztályfőnökök az 1874. évi január 10-én kelt autonóm törvény szerint a zágrábi országgyűlés által felelősségre vonhatók voltak. A bán vagy helyettesének felelőssége az illető osztályfőnököt is terhelte az ő közreműködése mellett végrehajtott kormánycselekedetekért, ha ezek ellen írásban óvást nem emelt; saját neve alatt végzett kormánycselekedeteiért az osztályfőnök első sorban a bánnak volt felelős.

A vád alá helyezett bán vagy osztályfőnök fölötti ítélkezésre a horvát-slavon-dalmát regnicolaris bíróság volt illetékes. Ennek tagjai voltak: a) a legfőbb törvényszék — hétszemélyes tábla — valóságos bírái; b) a bánitábla és a zágrábi és eszéki első folyamodású törvényszékek elnökei; c) a báni tábla rangban legidősebb két bírája; e három a-b-c fokozatból 12 tagnak kell kikerülnie és az utóbbi fokozatokból tagok csak akkor voltak vehetők, ha az előzőkből a tizenkét tag ki nem került. E tizenkét tag mellett tagjai voltak a regnicolaris bíróságnak tizenkét törvénytudó horvát-slavon (Sic) állampolgár, kiket az országgyűlés saját kebelén kívüliekből választott.

A hozott ítélet ellen semmiféle jogorvoslatnak nem volt helye.

Ha a bán vagy osztályfőnök tényleg vagy mulasztása, a büntető törvények megsértését is képezte, a büntetőtörvény szerinti büntetések külön alkalmazandók voltak, de ezek miatt az eljárás és ítélet a rendes büntetőbirósághoz tartozott. Ha a vádbeli cselekmény vagy mulasztás káro-

sítő is volt, a kártérítési kérdés a rendes bíróságok előtt volt elintézendő.

III. Az autonom országgyűlés, törvényhozási testület volt. A törvényhozási autonomia körébe eső ügyekben a magyar király és a törvényesen összehívott zágrábi országgyűlés gyakorolták a magyar állam törvényhozási hatalmát.

A vonatkozó autonom törvények (1870. évi II. t.-c., 1881. évi július 15., 1887. évi április 24., 1888. évi szept. 29.) kimondták, hogy:

I. Horvát-Slavon-Dalmátországek országgyűlését a király az ország fővárosába, Zágrábba hívja össze;

Az autonom országgyűlés időtartama öt év (1887. évi április 24.) volt;

Az országgyűlés cycilusát a király zárta be, akinek jogában állt az üléseket elnapolni, az országgyűlést a törvényhozási periodus letelte előtt felosztatni, mely esetben az új választások azonnal elrendelendők voltak és az új országgyűlésnek a felosztatástól számított három hó alatt össze kellett ülnie.

Az országgyűlést a király vagy e célra külön kinevezett helyettes nyitotta meg és zárta be.

A kezdeményezési jog a koronát és országgyűlést illette.

II. Az országgyűlés 90 választott országgyűlési képviselőből s azon tagokból állott, akik az országgyűlésen személyes megjelenési joggal bírtak.

Ezek voltak:

a) a zágrábi érsek, a karlovici metropolita (szerb patriarka), a római, g.-kath. és g.-keleti megyés püspökök és az aurániai perjel;

b) a megyék élén álló főispánok és a turmezei gróf;

c) azon hercegi, grófi vagy bárói családok férfitagjai, mely családok e jogot eddig is gyakorolták. E tagoktól megkívántott, hogy 24. évüket elérték legyen, a horvát nyelvben jártasok és Horvát-Slavonországokban fekvő oly földbirtok tulajdonosai vagy oly családi hitbizomány birtokosai voltak, melynek államiföldadója, a rajta levő gazdasági épületek és lakóházak házosztályadójaival együtt 1885-ben legalább ezer forintot tett ki.

Azon tagok száma, kik az országgyűlésen személyes szavazati joggal bírtak, nem haladhatta meg a választott országgyűlési képviselők számának felét. Ha e szám meg volt haladva, úgy az örökös tagok (virilisták) száma aránylagosan leszállítandó volt. Ez esetben a személyes szavazati jog gyakorlásának többsége fölött az adóösszeg határozott s haketten vagy többen egyenlő adót fizettek, azt illette, ki korra nézve idősebb. Katonai vagy polgári, vagy egyházi szolgálat nem képezte akadályát az országgyűlési személyes szavazati jog gyakorlásának.

A horvát-slavon-dalmát m. kir. minister

Az 1868:XXX. t.-c. a magyar királyi központi felelős kormánynak szervezetét is érintő azon rendelkezésével, mely szerint e kormányhoz egy szintén Budapesten székelő, tárca nélküli külön horvát-slavon-dalmát minister neveztetik ki, aki e miniszteriumnak, a tagja lőn és mint más magyar kir. minister a magyar országgyűlésnek volt felelős.

A horvát minister hatáskörét, illetve feladatát a törvény úgy szabályozta, hogy feladata a társországok érdekeinek képviselése s ő képezi a kapcsolatot a király és a horvát-slavon országos kormány között; ez utóbbi minőségében a bánnak Ő felségéhez intézett előterjesztéseit változtatlanul és késedelem nélkül fejterjeszteni tartozott és csak azon esetben, amidőn az 1868. évi XXX. t.-cikkben szabályozott állami közösség vagy érdekek közössége szempontjából kételeyei voltak, terjeszthette Ő felsége elé egyidejűleg, de elkülönítve, saját, illetőleg a magyar kormány azokra vonatkozó észrevételeit.¹⁾ Az 1869. évi II. horvát-slavon t.-cikk rendelte, hogy Ő felségének a bán előterjesztésére hozott legfelsőbb határozatait vagy egyéb rendeleteit, ideértve a kinevezéseket is, a horvát-slavon-dalmát minister és a bán tartoznak ellenjegyezni.

Az elmondottak világossá teszik, hogy Ő felsége személyes hatóságát az autonóm ügyekben a bán és horvát minister együttes közrehatásával gyakorolta.

¹⁾ A horvát miniszter észrevételezési joga, illetve a magyar miniszteriumé a szentesítés végett felterjesztett autonóm törvényjavaslatokra is kiterjedt.

A horvát minister képezi mintegy élő tanuságát és világos bizonyosságát annak, hogy a zágrábi országos kormány a magyar ministerium útján érintkezett a koronával és így a magyar király végrehajtó hatalma az, mely az autonom szervezet által érvényesítetteti, hogy a magyar király a magyar királyi ministerium útján (azon át) gyakorolta a társországok minden ügyében is, királyi hatalmát.

95. §. A autonomia költsége.

Láttuk, hogy az állami pénzügyet úgy törvényhozásilag mint igazgatásilag a központi állami organumok intézték, az autonom szükségletek fedezésére a magyar törvényhozás szabta meg és appropriálta a fedezetet s ez alapon a magyar királyi pénzügyminister bocsátotta azt az autonom kormány rendelkezésére.

Csak az autonom ügyekre átengedett államkincstári összeg részletes hovaforrásának meghatározása képezett autonomikus ügyet. Ennyi volt a horvát-slavon országgyűlés u. n. budgetjoga, melynek megfelelő zárszámadási joggal is birt. Jól megjegyzendő e szerint, hogy az autonomügyek költségei, mint Horvát-Slavonországok beligazgatási szükséglete, egy összegben a magyar állami (közös) költségvetésben is befoglaltattak, s az állami szükséglet megajánlása a magyar országgyűlés joga volt.

Az ugynevezett pénzügyi egyezmények elseje magába az 1868. évi XXX. t.-cikkbe foglaltatott; az újabb, tíz évenként kötendő egyezmények ezen törvénynek csupán az adóképeségi arányszámot, a beligazgatási szükséglet általányösszegét illető és azokra támaszkodó szakaszait érintették és módosították.

Az első, és pedig nem tíz évi, hanem állandó érvényű alapelv volt az 1868. évi XXX. t.-cikkben, hogy az állami közösségből folyólag egységes, illetőleg közös ügyek (vagyis az összes magyar birodalmi ügyek) költségeihez a társországok népessége, adóképesége arányában legyen köteles járulni,¹⁾ tehát oly alapon, mint

¹⁾ E törvény hatályát az 1899. évi V. és az 1899. évi XLVIII. t.-cikkek fenntartják 1900. végéig, az 1900. évi XXXII. t.-c. 1901. végéig, az 1901. évi XXXII. t.-c. az 1902. év végéig az 1902. XXV. t.-c. 1903. végéig, az 1904. évi VI. t.-c. 1904. év végéig. Az utolsó helyen említett törvény azon kiegészítést tette, hogy a társországok beligaz-

az állam egyéb részei. Ez adóképeségi arány ugyanazon hivatalos adatok szerint volt kiszámítandó, amelyek alapján a magyar korona országainak az Ausztriával közös ügyek (1867. évi XII. t.-c.) költségeihez való járulási aránya tíz éven te meghatározott.

Az adóképeség törvényes aránya az 1889. évi XL. t.-cikk szerint:

Magyarországra 92.06%

Horvát-Slavonországra 7.94% volt.

Az 1906. X. szerint az adóképeségi arány volt 91.87% Magyarországra, 8.13% a társországoakra.

Am ezen arány szerinti összeget a társországok nem szolgáltatták effective a közös ügyek költségeihez, hanem jelentékenyen kevesebbet, mivel:

ha az adóképeségi aránykulcs szerinti összeget a közös állami ügyekre igénybe vettük volna, a társországok a közjöveldelmek maradványából nem lettek volna fedezhetők az autonóm ügyeik költségei »Magyarország tehát, tekintettel azon testvéri viszony megújítására, mely közte és Horvát-Slavonországek között századok óta fennállott, készséggel beleegyezett abba, hogy Horvát-Slavonországek jövedelmeiből mindezekelőtt bizonyos összeg levonassék a beligazgatási (autonomigazgatási) szükségletre és csak a fennmaradó összeg fordíttassék a közös ügyek által igényelt költségekre«; ez összeg 10 éven te egyezményileg állapított meg. A megállapítás először évi átalányösszegben történt, de már az 1873. évi XXXIV. t.-c. megszüntette e garantírozott átalányösszeget, és a horvát-slavonországi közjöveldelmek 45%-át (a mi több volt mint az említett átalányösszeg) rendelte el a beligazgatási szükséglet fedezésére átengedtetni.

Az 1889. XL., az 1889. V., 1899. XLVIII., 1900. évi XXXII., 1901. évi XXIX., 1902. XXV. és 1904. évi VI. t.-c. szerint, a gatási szükségleteinek azon része, mely ez országok bevételeiből az 1889. XL. t.-c. szerint arra jutó hányadot (44%) túlhaladja a végleges pénzügyi egyezménynél leendő elszámolás fentartásával, a magyar állam pénztárából fizettesék. Az 1868. évi XXX. t.-c. szerint az adóképeségi arány 93.59-el 6.41 volt; az 1880. évi LIV. t.-c. szerint 94.42 és 5.58% volt.

megosztás alá kerülő összes közjövödelmek 44 százaléka volt az autonóm ügyek (beligazgatás) szükségletére, 56 százaléka pedig a közös költségek fedezésére fordítandó. Az 1906. évi X. t.-c. szerint ugyan csak ez maradt az arány. A beligazgatási (autonóm) szükségletre szolgáló összeg a magyar (közös, központi) pénzügyi igazgatás által a horvát-slavon országos vagy törvényhatósági pénztárakba, vagy oda, ahová a társországek kívánták volt beszolgáltatandó. ¹⁾

A horvát-slavon közjövödelmek 56% nem érvén el a közös birodalmi költségekre szükséges összegnek 8.13%-át, még mindig folyton áldozatot hozoti, az anyaország, hogy a társországi részek autonóm szükségleteiket kellőleg fedezhessék, ezen áldozat visszatérítése iránt igényeiről teljesen lemondott. (1880. évi LIV., 1904. VI. és 1906. X. t.-c.) Az utolsó törvény idevonatkozólag azt mondta, hogy azon tartozások, a társországek részéről Magyarország irányában 1903. év végéig bármilyen címen fennállottak, kölcsönösen kiegyenlítettettek tekintetnek.

Az adóképeség fentemlitett aránya kiszámításánál az 1892. 1903. évben az egyenes adókból (a hadmentességi és szállítási adók nélkül) bélyeg és jogilletékekből és a dohány és sójövödelekből befolyó nyers jövedelem vétetett alapul.

A mi pedig a 44, illetve 56% arányában megosztandó társországi közjövödelmeket illeti, azok kiszámítására nézve lényeges változtatásokat rendelt el az 1906. X. t.-c.²⁾

Végül említendő, hogy a társországek jövedelmei a közös költségek azon részét, mely a fentebb kitett, de egyelőre eddig igénybe nem vett adóképeségi kulcs (8.13) szerint rájuk esnek, az adóképeség növekedése folytán felülhaladták volna, a fölő sleg Horvát-Slavonországek rendelkezése alá bocsájtandó lett volna anélkül, hogy ez országok azon összegeket, melyekre nézve a megelőző időkben a közös költségeket illető-

¹⁾ Az 1868. évi XXX. t.-c. a 2,200.000 frt általányösszeget a társországek beligazgatási szükségleteire, olykép biztosítá, hogy ez összeget akkor is megkapják, ha közjövödelmeik 45%-a ennyit ki nem tenne; az általányösszeg hiányzó része pótlására a közös kincstárból adott összeget joga volt e kincstárnak a következő év feleslegéből visszatartani. Az 1873. évi XXXIV. t.-c. szakított az általányösszeg-biztosítással.

²⁾ Részletesebben lásd Magyar közjogi kézikönyvem V. kiadását.

leg hátramaradtak, utólag fedezni kötelesek lettek volna.

96. §. A horvát nyelv, lobogó és cimer.

I. Horvát-Slavonországokban mind az autonóm országgyűlés, mind az összes kormányzat, közigazgatás és törvénykezés nyelve a horvát volt. Horvát-Slavonországok határai között a magyar birodalmi kormányzat közegeinek hivatalos nyelvül is a horvát lön megállapítva, sőt a ministeriumok is kötelesek voltak elfogadni Horvát-Slavonországból horvát nyelvű előterjesztéseket és beadványokat és pedig úgy hivataloktól, mint magánosoktól és azokra ugyancsak horvát nyelven válaszolni.

A magyar országgyűlésen, és pedig úgy plenáris, mint bizottsági tanácskozásoknál, beleértve a közös ügyek tárgyalására kiküldött országos bizottságot is, a horvát képviselők a horvát nyelvet használhatták.

II. Horvát-Slaven-Dalmátországok, határaiik között belügyeikben saját országos egyesült színeiket és országos cimereiket — cimer-paizsukat használták, az utóbbit mindazáltal Szent István koronájával fedve. A magyar korona országai közös — birodalmi — ügyeinek jelvénye Magyarország s Horvát-Slaven és Dalmátországok egyesített cimere volt. Közös ügyek tárgyalásakor azon épületen, melyen a magyar korona országainak közös országgyűlése tartatott, a magyar lobogó mellé az egyesült horvát-slavon-dalmát lobogó is felvonandó volt.

A honvédségre azon különleges intézkedés történt (1868. évi XLI., 1890. évi V. t.-c.), hogy annak nemcsak nyelvül, hanem zászlójául is a társországok területén a horvát zászló volt megállapítva.

¹⁾ Az 1907. évi XLIX. t.-c. rendelte, hogy a magyar szent korona országainak területén — tehát Horvát-Szlavonországokban is — üzemen levő vasutaknál csak oly egyén alkalmazható, aki magyar állampolgár és a magyar nyelvet is bírja. Horvát-Szlavonországok területén azon vasuti alkalmazottaktól, kik szolgálatuk közben a közönséggel érintkeznek, a horvát nyelv ismerete is megkívántatott.

MÁSODIK FEJEZET.

97. §. Az osztrák-magyar dualizmus.

Egészében lényegesen eltérő volt az ép jellemzett közjogi összetartozástól azon kapcsolat, mely Magyarország mint (souverain) önálló és egységes magyar állam és az ugyanazon személy fejedelmi hatalma (uralkodása) alatt álló osztrák állam (osztrák császárság — »Ausztiria«. »A birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok«, »Örökös tartományok«) között fennállott, mely kapcsolatot, jól találó kifejezéssel »paritásos dualizmusnak« is szokás volt nevezni. E nomenclaturában benne van az a lényeg, az a legfőbb sajáttság, hogy állami unitás ebben a kapcsolatban semminő rész és ügy tekintetében nem foglaltatott.¹⁾

I.

Már a vegyesházbeli királyok idején azon cél vezérlé a nemzetet külföldi uralkodó családok trónrahozatalánál, hogy ezáltal idegen népek szövetségére számíthasson nehéz nemzetközi viszonyok között. A XVI. század elején a török birodalom roppant hatalmával szemben még élénkebb lett e szükség érzete. Az 1547. évi V. t.-c.-ben nyílt kifejezésre jut a rendek az iránti aggodása, vajjon az ország önerejével képes lesz-e magát megvédeni. Ez érzet és tudat, mely a viszonyok mérlegelésén alapult, vezette összeinket az akkora birtokai által hatalmas európai uralkodó család trónra hívásához.

I. Ferdinánd óta bár a királyválasztási jogot gyakorolta a nemzet, választása 1687-ig rendszerint azon tagjára esett a Habs-

¹⁾ Deák is csak personalis unióknak tartá e viszonyt. A dualizmusról írott monographiák közül főleg említésre méltók Polner »Magyarország közjogi viszonya Auszriához«, Beksics »A dualizmus«, Ferdinándy »Magyarország és Austria közjogi viszonya«, Viggázó »A practica sanctio«, Nagy Ernő »Personal- vagy reálunió (Budapesti Szemle 1888) Horváth J. »A practica sanctio lényege 1898.«, »A közösügyek előzményei és fejlődése 1902. című művei. Becsek még a magyar országgyűlés némely kiválóságának, Deák, Ghyczy, Szilágyi D. stb. beszédei, e viszonyt érintő törvények tárgyalásainál.

Figyelemre méltó, mert nagyon kiváló jogász elméről tanuskodik Dr. Kalmár Antalnak a dualizmus kritikáját és kifejtését tartalmazó könyve, mely e címet viseli »Beksics Gusztáv történet- és közjogirása« Budapest, 1902.

burg-családnak, ki az u. n. örökös tartományoknak ura, sőt a német-római birodalom császára is lévén, állami létünkért a törökkel folytatott harcainkat leginkább támogathatta. Már a XVI. században közösen kezdik intéztetni Habsburgi királyaink a hadügy fővezetését és a diplomáciai képviseltetést az örökös tartományokéval, törvényhozásunk ismételve kijelentéseket tett külügyi és hadügyi különállásunk fenntartására; Magyarország ügyeinek egyedül magyarokkal intéztetésére, és u. n. vegyes ügyek létezését el nem ismerte (1578., 1582., 1583. évi országgyűlés).¹⁾

Az 1687. évi II. és III. t.-cikk a Habsburg-család öröklési jogának, illetőleg ezen család öröklési rendjének is elfogadásával s kapcsolatosan a királyválasztási jog gyakorlásának felfüggesztésével, közjogilag lényeges változást idéztek elő a magyar állam és az osztrák örökös országok viszonyában, mert ugyanazon uralkodó család azonos örökösödési rendje folytán most már szükségkép egyazon személy ült a magyar királyi trónon, aki az örökös tartományok ura volt.

»Magyarország és kapcsolt részei összes karai és rendei kijelentik, hogy jövőben senkit mást törvényes királyuknak és uroknak nem tartandanak, mint Ő felsége ágyékából származó elsőszülöttet... kit is a hitlevél elfogadása és arra hiteltétel után országgyűlésileg megkoronáznak«. (1687. évi II. t.-c.)

Ez örökösödési törvény az uralkodó személyében való ál-

¹⁾ Az 1559. évi VIII. t.-c. követeli, hogy Ő felsége a magyar ügyekben magyar tanácsosait hallgassa meg és a magyar ügyekben magyarokat alkalmazzon. Az 1630. évi XXXVI. t.-c., 1635. évi XXVII. t.-c. 1638. évi I., III. t.-c., 1647. évi LXXIV. t.-c., 1640. évi VII., 1655. évi I., 1659. évi XIV., 1662. évi IV., 1681. évi IV., 1715. évi XLI. t.-cikk elrendelik, hogy a török portára különösen, de más udvarokhoz is magyar ügyek elintézésére a császári követ mellé hasonló tekintélyű és hatalmu magyar követ is küldessék, ki a magyar tanács által látható elutasítással; valahányszor pedig a török portától követek jönnek, a nádor is értesíttessék. Előfordul, hogy maga az országgyűlés rendel követeket és látja el utasításokkal. (1609. évi LXIII., 1640. évi XXVI. t.-c.). Számos törvény rendeli, hogy a hadüzenésnél, békekötésnél, más nemzetközi szerződéseknél az országgyűlés meghallgattassék, illetve ilyen ügyek magyarok befolyásával intéztessenek (1553. évi VIII., 1559. évi VIII., 1595. évi LVI., 1608. évi k. e. II., 1647. évi V., 1681. évi IV., 1715. évi XLI. t.-c.)

landó azonosságot létesítette az örökös tartományokkal, mégis anélkül, hogy a királynak hatalmat adott volna, a magyar államélettől, annak bármely ügyében a különállást, külön szervezetet megtagadni, az uralkodó szükségképi azonossága, még külügyi közösséget sem involvált a magyar államra nézve. Államéletünk e (jogilag) teljes elválasztására utal az 1715. évi III. t.-cikk, mely szerint:

»Ő sz. felsége az ország karait és rendeit másképp kormányoztatni és igazgattatni nem fogja, mint magának Magyarországnak... saját törvényei megtartásával... minden az országtól való elidegenítés és más tartományok példája szerint felállított kormányzás ellen Ő felsége a karokat és rendeket biztosítja.¹⁾

Az 1687-iki és 1723-iki örökösödési törvényekből némelyek szerint még hadviselési közösség, kölcsönös és együttes védelmi kötelezettség sem folyt.

Mások azonban kétségtelennek látták e viszonyos kötelezettséget. »Az örökös tartományok feletti uralkodásnak a magyar trónra való igény jogcime megállapításánál egyedül azon indok szerepelt, mondja Beöthy Ákos (i. m. 713.), »hogy ha zánk megvédésére az örökös tartományok egész ereje készenlétben álljon; amiből természetsszerűleg folyt, habár ez csakis az 1867. évi XII. t.-cikkben

¹⁾ Az 1715. évi XVII. t.-c. a magyar udvari cancellária függetlenségét és a fejedelemmel való közvetlen viszonyát és érintkezését rendeli; az 1715. évi VIII. t.-c. a magyar kamara függetlenségét hangsúlyozza. A hadügy tekintetében sem volt de jure közösség, sem a haderő szervezése, sem az a feletti parancsnoklás nem volt Austriával közössé téve, a magyar király főhadurasága nem volt lagadva, a törvényhozás az örökös tartományokra tekintet nélkül rendelkezik a hadi érdekű ügyekben; az osztrák tartományokból eredő katonaságot idegennek tekinti stb. (1608. évi k. e. II., 1622. évi II., 1625. évi XXIV., 1638. évi XLV., XLVI., 1655. évi XIX., 1681. évi VIII. t.-c.). Az 1715. évi VIII. t.-c. az ország sikeres megvédésére rendeli, hogy a király a nemesi felkelés mellett benszülöttekből és idegenekből álló állandó katonaságot is tarthasson; e végett adót is megajánl. E törvényt tekintik a közös hadsereg szervezet első jogalapjául, nem pedig a pragmatica sanctiót. E közös katonaság belső ügyeit legfőbb vonalban a bécsi haditanács vezette s így ennek igazgatása közössé tétetett, habár az ujoncok létszámát, az állítás feltételeit, módját, szolgálati időtartamát, elhelyezését, a katonaság költségét az országgyűlés teljes függetlenséggel állapította meg.

lett világosan törvénybe iktatva, a kölcsönöség a védelmi kötelezettséget illetőleg».

II. A *pragmatica sanctio* azon rendelkezését, hogy az örökös országok és tartományok és a magyar szent korona országai feloszthatlanul és elválaszthatlanul együtt birtoklandók Deák F., Szilágyi Dezső¹⁾ — hármashatározásban tartották szükségesnek ezen együttbirtoklást, s ez az 1867. évi XII. t.-c. álláspontja is t. i., hogy az először az örökös tartományok felosztás nélkül együtt birtokoltassanak, mert mi nem lazán összefüggő tartományokkal, hanem azok biztosított egységével akartunk egy uralkodó alá jutni; másodszor, hogy a Szent István koronájához tartozó országok, Magyarország és társországai felbonthatlanul együtt birtokoltassanak; harmadszor, hogy Magyarország és Ausztria együtt és elválaszthatlanul ugyanazon uralkodó uralma alatt maradjanak.

A kölcsönös és viszonyos védelmi köteletség teljesítési módja nem lőn meghatározva. Azon nézet, mely szerint ha két állam fejedelmi tiszte szükségkép és folyton egy physikai személyben egyesül, az okvetlenül kívánja s így magában foglalja a külügy diplomatiái részének s a véderő szervezeteknek közösségét a két államban — teljességgel meg nem állhat.²⁾

A közfelfogás a magyar államban általán az volt, hogy a *pragmatica sanctio*, a védelmi kölcsönös köteletség megállapításán túl nem hatva, sem kül-, sem hadi ügyeink bármely részét nem tette szervezetileg közössé és a magyar törvényhozás és kormányzat köréből ki nem vonta és hogy joggá nem lőn azon tényleges állapot, hogy az ország bizonyos külügyeit Ausztriáéval egy és ugyanazon szervek segédelmével intézte a király. Kitűnik ez utóbb alkotott számos törvényekből is, így:

az 1741. évi XI. és XV. t.-cikkék rendelik, hogy a király a magyar ügyeket úgy az országon belül, mint kívül is magyarok által intéztesse, azoknál pedig, melyek

¹⁾ L. Szilágyi D. beszédét az 1900. évi november 13-iki országgyűlésen.

²⁾ Ámbár konstatálnunk kell, hogy még 1867-ben is volt országgyűlési párt, mely az uralkodó azonosságából, illetve a *pragmatica sanctio*ból nem tartá szükségkép folyónak e kölcsönös védelmi köteleiséget (a volt balközép).

ket maga intéz, magyar tanácsosok tanácsával éljen.

E törvény világos és határozott jogfenntartás az akkori tényleges állapottal szemben, mely szerint a magyar király az őt megillető (1622. XX. t.-c., az 1625. XII. t.-c. és az 1728. IX. t.-c.) külügyi hatalmát nem az alkotmányos magyar dicasteriumok útján és közreműködésével, hanem az osztrák szervezetekkel (császári udvari cancellaria) intézte, sőt a magyarok mellőzésével, azok befolyása nélkül.

Az 1790-iki országgyűlés még az előbb idézett törvényekre támaszkodva sürgeti, hogy a hazát érdeklő békekötésekhez az ország a maga részéről külön követeket küldjön. Az 1790—91. évi X. és XII. t.-cikknek, mint a magyar állam függetlenségét és önállóságát hangoztató alaptörvények szintén nem szólnak közös ügyek és szervekről. Csak az 1792. XVII. t.-cikk tesz először engedményt, midőn a követségeknél magyarok alkalmazását sürgeti és nem rendeli a magyar állami érdekű külügyeknek magyarok által, hanem csak magyarok befolyásával való intézését.

» interna quam externa Negotia, illa quidem per Ungaros, haec vero con influxu etiam Hungarorum pertractentur«.

A hadügy tekintetében nevezetes fordulópontot jelez az 1715. évi VIII. t.-c., melynek értelmében, miután a rendek belátták, hogy a banderialis seregekkel és nemesi felkeléssel az országot megvédeni nem lehet, rendelik, hogy a király belföldiekből és idegenekből álló rendes katonaságot tartson, a szükséges előfeltételek biztosítása, így az ujonc-megajánlás, segedelemadás, t. i. a hadi adózás és természetbeli szolgáltatások, a szolgálati idő meghatározása stb. a törvényhozás körébe tartozván.¹⁾

I. Mátyás katonai intézményeinek megsemmisülése után nemzeti magyar álló sereg nem jött létre; a Habsburgok alatti zsoldos katonaságban, melyre a XVI. és XVII. század folyamán gyakorta szavaz meg adókat és segedelmeket (subsidium) az országgyűlés (1537., 1542., 1547., 1552., 1578., 1595., 1597., 1600., 1662.), honfiak úgy, mint idegen zsoldosok harcoltak,

¹⁾ E haderőnek már nem főkapitánya a nádor. Főleg ezen rendes katonaság körébe vont magyar katonai erővel teljesíték ősünk ez időtől fogva a kölcsönös védelmi kötelezettséget. (Deák F. 1867. márc. 28.)

illetőleg magyar és külföldi csapatok foglaltattak. Az országgyűlés hatásköre a katonaság ügyeire is kiterjedt, a mint azt a törvények szakadatlan sora bizonyítja,¹⁾ de másrészt azon haderő legfőbb igazgatását már a XVI. és XVII. században magához ragadta a bécsi hadügyitanács.

Az 1715. évi VIII. t.-cikkel a vegyes állandó katonaság törvényi alapot nyer, a nemesi fölkelés és bandériumok intézménye mint a belvédelem eszközei tovább is fenntartatván. Ezt a vegyes hadsereget az 1715. évi törvényhozás a magyar király, tehát a magyar állam hadseregének contemplálta és az idegenekét is, kik abba felvételtek, e haderő részének tekinté. Tényleg azonban e hadseregre nem érvényesült kelőleg a magyar állami souverainitás, a miért is a magyar ujoncokból alakult csapatok elkülönítésére állandó lett részünkről a törekvés; így keletkezik a magyar hadsereg azon főga lma, mely szerint ez az egész hadsereg kiegészítő része s melynek költségeit, ujoncait alkotmányosan kell megszavazni, melynek szolgálati idejét, elhelyezését, élelmezését a magyar törvényhozás állapítja meg, de melynek belső, szorosan katonai igazgatását nem magyar kormányshézék, hanem a bécsi haditanács intézi.²⁾ (*Exercitus hungaricus*.)

III. Amidőn a 48-as törvényhozás a külügyekre ép úgy, mint a hadügyek bizonyos körére nézve imigy kifejlett kormányzati közösséget elvileg megszüntette, illetőleg kimondotta, hogy a magyar állam végrehajtó hatalmát az ügyek minden körére nézve, tehát a had- és külügyek teljességére nézve is a magyar ministerium által gyakorolja,³⁾ nem támadta meg a *pragmatica sanctio* bármely irányu követelményeit

¹⁾ 1596. évi XXV., 1598. évi XVI., 1600. évi III., 1603. évi V., 1618. évi II., 1625. évi XXIV., 1630. évi XXXVII., 1655. évi III., IX., XIX. stb.

²⁾ Az 1741. évi LXIII. t.-cikkel felállított 21.612 főnyi rendkívüli magyar haderőből fejlődhetik vala az önálló hadsereg, de a rendek kijelentették, hogy azon ezredek felállítását ideigleneseknek tekintik. E haderőből alakult tiszta magyar ezredeknek (6 gyalog- és 2 lovasezred) alsóbb tiszteit a vármegyék nevezték ki. A háboru befejezésével azok egybekapcsolatnak a császári királyi állandó katonasággal. Ez ezredeket »*Exercitus hungaricus*«-nak speciálisan nevezték. III. Károly 1725-ben a magyar ezredeket »*militia nostra nationalis hungarica*«-nak nevezi, melyek azonban német vezényszó alatt harcoltak. A hadsereg körül folyt küzdelmekről l. bővebben e mű V. kiadását.

³⁾ Az 1867. évi XII. t.-c. mint az egész hadsereg kiegészítő részét ismeri a magyar hadsereget, mely a ma-

Az 1848. évi III. t.-c. nem változtatott volna Magyarország és Austria 1723-iki kapcsolatán; Ily törvény meghozatalához nem volt szükség semmi előzetes kölcsönös megállapodásra a két állam között. ¹⁾

Az idézett törvény elismerte a kölcsönös védelmi kötelezettséget, de a bécsi osztrák hatóságok által való intézésüket nem tartotta tovább is fenntartandónak és azokat a felelős ministerium által kívánta végeztetni. ²⁾

gyar honos ujoncokból alakítandó magyar csapattesteket (ezredeket és magasabb rendű testeket, fől a hadtestekig) jelenti, a mely csapattestek, magyar tisztekkel látandók el régi törvények és az 1868-ban kelt királyi rendelkezés szerint is.

¹⁾ Az 1848. évi III. t.-c. szavai: . . . minden polgári, egyházi, kincstári, katonai és általában minden honvédelmi tárgyakban a végrehajtó hatalmat kizárólag csak a magyar ministerium által fogja gyakorolni.

²⁾ A szabadságharcot követő teljes absolutizmusból már 1860-ban az októberi diplomával kísérlet történt az alkotmányosság terére lépéshez, de a magyar állam történeti jogaira kellő tekintet nélkül. E diploma szerint a törvényhozás a legnagyobb és legáltalánosabb érdekű állami ügyekben a magyar korona országaira ép úgy, mint az osztrák tartományokra a birodalmi tanács — Reichsrath — közreműködésével a császár által gyakoroltatott volna. Természetes, hogy az 1861. április 2-án egybehívott magyar országgyűlés ezen oktroyált alkotmányt, mint állami önállóságunkkal és függetlenségünkkel teljesen ellenkezőt, el nem fogadhatta. »Csak mint önálló szabad ország kívánunk az osztrák örökös tartományok népeivel érintkezni — mondja az első felirat — s határozottan visszautasítunk minden alárendeltséget, minden egybeolvadást, akár a törvényhozás, akár a kormányzat terén . . .

A második felirat hangsúlyozza: »készek vagyunk mi az örökös tartományok alkotmányos népeivel, mint önálló szabad ország függetlenségünk megóvása mellett, esetenként szabadon s nyílt öszinteséggel érintkezni«.

Az 1865. dec. 10-ikére egybehívott országgyűlést megnyitó beszédben a király maga jelenti ki, hogy a »Sanctio pragmatica«-t elfogadja kiindulási alapul s azt mondja: »Az országgyűlés első feladatául tűzzük ki a közös ügyek tárgyalásának és kezelésének elhatározását. E közös ügyek létezése már a pragmatica sanctióban találja alapját, kezelésük módjára mégis a lényegileg változott viszonyok lényeges változtatást igényelnek . . . a közös ügyek kezelésénél alkotmányos jogokkal felruházott többi országaink befolyása immár nem mellőzhető«.

Az országgyűlés feliratában elismeri, hogy a közös ügyek léte a pragmatica sanctióban gyökerezik.

98. §. Az 1867. évi XII. t.-cikk és a közös ügyek.

Az 1867. évi XII. t.-cikk, melyet a magyar nemzet életében nevezetes határkönek, a modern magyar alkotmányfejlődés és államélet egyik alapjának (közjogi alap) neveznek, azon vezéreszmét követte, hogy sértetlenül fenntartassék mindazon jog és köteleesség, mely a magyar államot illeti s arra hárul az 1723. I., II., III. t.-cikkekből folyólag, továbbá a magyar államiság csorbítása nélkül, szabatosan megállapíttassanak azon módzatok, amelyek szerint a magyar állam az idézett törvényekből folyó kölcsönös védelmi köteleességnek legcélszerűbben eleget tehet.¹⁾

II.

Az 1867. évi XII. t.-cikkben foglalt rendelkezések tárgyuk szerint három csoportot képeztek: I. olyanok, melyek meghatározták a *pragmatica sanctio*ból, mint kölcsönösen elismert jogalaptól eredő kötelezettség alapján a célszerűség szerint a közös ügyeket, II. olyanok, melyek megállapítják a közös ügyek elintézésének (kezelésének) módjait, illetőleg az elintézésnek külön szerveit (*delegatio* és közös ministerek), III. olyanok, melyek nem a *pragmatica sanctio*ból folyó közösségre s közös ügyekre vonatkoznak, hanem más »nagyfontosságú közügyekre«, melyek célszerűbben intézhetők közös

¹⁾ Az 1867. évi XII. t.-cikk, mikép a *pragmatica sanctio* is »önálló« alkotása a magyar állam törvényhozó hatalmának, nemzetközi szerződésnek Austria és Magyarország között nem minősíthető.

Az önálló törvényi alkotás jellege az 1867. évi XII. t.-c. formájában is teljes igazolásra talál, két állam kölcsönös egyezménye abban nem állapíttatik meg, kötetlen *souverenitás*sal maga a magyar állam műve az. A magyar állam önállólag megváltoztathatja ama törvénycikket minden részében.

Hogy az 1867. évi XII. magyar törvénycikk és a közös ügyekre, ezek kezelésére vonatkozó 1867. évi dec. 21-iki osztrák birod. törvény nem egy nemzetközi szerződést tartalmaznak, arra tartalombeli lényeges eltérések is utalnak.

Jellemző Gr. Tisza miniszterelnök 1903. nov. 21-én tartott beszéde, mely szerint magyar-osztrák törvényről beszélni helytelen, mert ilyen törvény nincs, hanem van egy magyar és egy osztrák törvény, a melyek különböző időben jöttek létre és tartalmuk is lényegesen különbözik, de dispositióik alapján mégis lehető a közös ügyeknek a paritás alapján való kezelése.

egyetértéssel, mint elkülönítve, (közös egyetértéssel intézendő ügyek).

Ad I. A közösség vagy közös ügyek gyökere vagy lényege, a két állam közös biztosságának együttes erővel leendő védelme és fenntartása, mint egyenesen a trónöröklési törvényekből származó közös és viszonyos kötelezettség.¹⁾ E kötelesség elismerése nem szünteti meg az 1790/1. évi törvényhozás azon ünnepléses tételét, hogy Magyarország társországaival egyetemben szabad, független, semmi más országnak alárendelve nincs.

Ad II. A közös ügyeknek azon kezelési vagy intézési módja, (delegáció és közös ministerium), melyet az 1867. XII. t. c. megállapított, nem foly a trónörökösödési törvényekből; ez intézési újabb mód által vált szükségessé, mert Ő Felsége alkotmányos jogokkal ruházta föl osztrák tartományait, azokat tehát abszolút hatalommal ezentul nem képviselheti, azok alkotmányos befolyását nem mellőzheti.

Ad III. A közös egyetértéssel intézendő ügyeknek ily egyetértéssel való s illetőleg azonos elvek, összhangzó eljárás szerinti intézése, illetve szabályozása, a két államnak külön szabad megegyeződésétől, külön kötendő egyezmények létrejöttétől függ, ez egyezmények két egymástól jogilag független ország egyezményei. Megegyeződés hiányában a magyar államnak joga lett volna azokról teljes önállósággal és szabadsággal intézkedni.²⁾

99. §. Az uralkodás nem közös ügy; a fejedelem személye azonos.

Az 1867. XII. t. c. a dualismus alap törvénye mely kimondotta (1. §.), hogy azon kapcsolat, mely egyrészt a magyar korona országai, másrészt Ő felsége többi országai és tartományai között fennáll, a *pragmatica sanctio*n alapszik, így

¹⁾ Közös ügy tehát közös és viszonyos kötelesség, de nem közös intézmény; nem közös felségjog vagy közös szervezet.

²⁾ Az 1865-iki trónbeszéd tárgyalásakor így szólt Deák: „Ugy tekintem én a birodalmat és annak közös célra egyesült országait, mint egy ívnek két erős oszlopát; biztosan nyugszik ezeken az ív, melynek tetején a trón áll; de ha valaki azt hinné, hogy az ív nagyobb biztonságáért az egyik oszlopot a másikhoz közelebb kell tolni és megkísérelné e fonák számítási működést, kísérletével az ível döntene romba.

szól: (§) »Megállapítván ez ünnepélyes alapszerződés a Habsburg-ház nőágának örökösödési jogát, kimondotta, hogy azon országok és tartományok, melyek a meghatározott örökösödési rend szerint egy közös uralkodó alatt állanak, feloszthatatlanul és elválatlanul együtt birtoklandók« stb. Maga a törvény ad hiteles magyarázatot 7. §-ában arra nézve, hogy az uralkodó közössége csak azt jelenti, hogy »Magyarország koronája is ugyanazon fejedelmet illeti, a ki a többi országokban is uralkodik«.

Az uralkodó személyi ugyanazonossága épen nem jelenté azt, hogy közössé lett az államfői méltóság, hogy egybeolvadt a magyar király és az osztrák császár méltósága, csak azt és egyedül azt, hogy e két egyenrangú és egymástól teljesen különálló állami legfőbb tisztséget ugyanazon személy viseli. A személybeli azonosságból, a két államfői méltóságnak még azon méltóságokkal járó külsőségekben (udvar) való azonossága sem következik. Az államélet körében lényegesen más volt az osztrák császár és a magyar király hatalma, más az uralkodási jogkör, mások a királyi személyes hatóság tárgyai. Csak közös ügyekben volt a császár és király jogköre egyezően s egyenerejűleg megállapítva a két törvényhozás által, de a közös ügyekre nézve is jogilag teljességgel különálló és külön eredetű az uralkodás hatalma s a császár és király külön hatalma a közös ügyi actusokban is benn rejtett.¹⁾

Csak az uralkodó személyének ugyanazonosságára utalt a »Monarchia« elnevezés is, de külön közjogi egységet, corporatiót az »osztrák-magyar monarchia« alatt értenünk nem szabad, mint a hogy az magánjogilag, pl. vagyonjogilag sem szerepelhet egy személyiségképen. Az »osztrák-magyar birodalom« elnevezés e monarchiára alkalmazva szintén nem fejezett ki államjogi egységet, nem jelentett a két államon kívül avagy »felül« álló államiságot, csupán az ugyanazon személy általi birtoklást. Habár helyes, hogy újabb törvényhozásunk félremagyarázások elkerülése végett a »birodalom« elnevezést nem alkalmazta.²⁾

¹⁾ Jól mondja Beksics i. m. 99. l., hogy az uralkodás közössége a főhatalom közösségét jelentené, teljesen téves.

²⁾ Nem közös, de azonos a királyi család. Ezért nem voltak közösügyi functiók azok, melyeket az u. n. császári ház minisztere intézett.

II. Nem folyt a magyar *pragmatica sancti*óból, mint a két állam által egyaránt elfogadott kiindulási jogalpból az udvartartás közössége, de azonossága, egysége sem. A magyar udvartartás mint a különálló magyar állam, a magyar királyság külső disze; a királyi méltósághoz csatlakozik s a király és osztrák császár személyazonassága mellett (dacára) is külön kifejezésre hozandó. A külön magyar udvartartás a magyar államiságnak követelménye. Nem volt tehát közös az uralkodás és a magyar királyi hatalomkifejtés külső disze sem.

Az udvartartást nem tekintette közös ügynek az 1867. évi XII. t.-cikk, hanem a magyar állam (király) külön ügyének, benne volt ez a törvényben is ott, ahol az a »magyar király udvartartása költségeiről« szolt imigy:

»Magyarország alkotmányos önállásával a magyar király fejedelmi magas tekintélyével sokkal inkább megegyez, hogy a magyar országgyűlés, a felelős magyar ministerium előterjesztésére külön szavazza meg a magyar király udvartartása költségeit.

100. §. Magyar-osztrák közös ügyek.

A közösség és közös ügyek szabatosan voltak határozva az 1867. évi XII. t.-cikkben; a törvény szabályozása ezekre az ügyekre szorosan taxativ; az alapgondolat és uralkodó elv volt a két állam paritásos külön állása az államügyekben és szervekben egyaránt, hogy egy állami ügy, közös ügy, egy közhatóság közös szerv, az kivételes és így soha konkrét államügyről kétes esetekben, annak a közös ügyekhez tartozása nem volt vélelmezhető, ellenkezőleg a *praesumptio juris* a mellett szolt, hogy azon ügy nemcsak törvényhozásilag, hanem kormányz atilag és igazgatásilag is külön ügye a magyar államnak.

Az 1867-es alaptörvény egyenest a *pragmatica sancti*óból származó közös és viszonos kötelezettségnek nyilvánítja a két állam közös biztosságának

1) »Ő felsége a magyar király legmagasabb udvartartásáról« szolt az udvartartási költség szaporítását megállapító 1904. évi törvény is. (Lásd a III. könyvben.)

együtttes erővel való fenntartását. (1867. évi XII. t.-c. 2. §.) A *pragmatica sanctio* nem kötötte meg szabad és független elhatározásunkat a tekintetben, hogy e kötelezettségünknek mily módokon tegyünk eleget, különösen pedig, hogy alakítsunk-e közös hatósági szervezetet, közös védelmi intézményeket annak betöltése végett. Az 1867. évi XII. törvény-cikkben a nemzet azon elhatározása jut kifejezésre, hogy azon kötelezettség legsi keresőbb és leghatékonyabb teljesítése végett célszerű lesz, ha a védelemhez tartozó intézmények bizonyos irányban és mérvig közösökké tétetnek.

I. A külügy. A *pragmatica sanctio*ból folyó közös és együtttes védelemnek egyik nevezetesen »békés« eszköz a külügyek célszerű vezetése. E célszerű vezetés közösséget igényel azon külügyekre nézve, melyek az Ő felsége uralkodása alatt álló összes országokat együtt illetik, mondta az 1867. XII. t.-c.

Más szavakkal megmondva, közössé nyilvánította a törvény a külügynek védelmi részét, azon külügyi intézkedéseket, melyek indoka, illetve célja a két állam védelme, a külügyi kormányzat és igazgatás egyéb természetű részei, közös külügyeket az 1723. I. II. t.-cikkek szerint nem képeztek, noha a törvény közös szerv, nevezetesen a közös külügyminister teendői közé sorolja nemcsak a diplomatai, de a kereskedelmi képviseltetést is a külföld irányában, valamint a nemzetközi szerződések tekintetében felmerülhető intézkedéseket.¹⁾ Ha az összes külügyeket tekintjük, azoknak quantitative tulnyomó része külön ügye volt Magyarországnak és Austriának, csupán a honvédelmi, érdekű külügyi eljárások voltak valóságosan közösök.

A magyar állam tehát külügyi vonatkozásban külön egyéniségét megtartá az 1867. évi XII. t.-c. szerint is, de midőn a csupán őt illető vagy érdeklő, vagyis oly ügyekben, melyek mind kormányzatilag, mind törvényhozásilag külön ügyei voltak nemzetközi szerződések kötött, az a körüli teendőkre a közös külügyministert volt kénytelen igénybevenni, ez volt az u. n. nemzetközi érintkezés közvetítő szerve.

Nemcsak jogelvileg, de gyakorlat alapján is kétségtelen

¹⁾ A »mutua et reciproca defensio« csak az erdélyi trónöröklési törvényben van kifejezetten.

volt, hogy a Magyar birodalom minden oly ügyben, mely nem volt közös, illetőleg a vámközösség folytán nem volt közös egyetértéssel intézendő, jogosult volt külön, tehát nem csak Austriával együttesen, nemzetközi egyezményeket kötni.¹⁾

A külügyminister közvetítésével kötött nemzetközi szerződések, ha csupán törvényhozásilag megállapítható kötelességeket, szabályokat tartalmaztak, elfogadás (nem csupán tudomásvétel), jóváhagyás és becikkelyezés végett a magyar törvényhozáshoz voltak terjesztendőek, úgy, hogy a szerződés megkötése mindig e jóváhagyás feltétele mellett történt s annak jogereje ennek bekövetkezésétől függött.²⁾

II. A közös és együttes védelem második tényezőjére a haderőre vonatkozólag mindenekelőtt kiemelendő, hogy a magyar állam hadiereje teljességével, tehát az u. n. magyar sorhaddal »magyar hadsereggel« (mely az u. n. összes vagy közös hadsereg kiegészítő része), mint szükség esetén a honvédséggel és népfölkeléssel is köteles volt a viszonyos védelemre.

»Ő felségének a hadügy körébe tartozó alkotmányos fejedelmi jogai folytán mindaz, ami az egész hadseregnek és így a magyar hadseregnek is, mint az összes hadsereg kiegészítő részének, egységes vezérletére, vezényletére és belső szervezetére vonatkozik. Ő felsége által intézendőnek ismertetik el«. (1867. XII. 11. §.)

»A magyar hadseregnek időnkinti kiegészítését s az ujoncok megajánlásának jogát, a megajánlás feltételeinek és a szolgálati időnek meghatározását, mind a törvényhozás, mind a kormányzat körében az ország magának tartja fenn«. (13. §.)³⁾

1) Plósz igazságügyminiszter a képviselőház 1902. évi február hó 1-én tartott ülésében így szólt: »a nemzetközi szerződések körüli intézkedésekben nem különböztet a törvény a szerződések között; de ha oly ügyet illet ez a szerződés, mely nem közös, ott az akarat-elhatározás az iránt, hogy a szerződés kötéssé és hogyan, a miénk«.

2) A diplomáciai és consuli hatóságok számos nem közösügyi teendőt intéztek, mint a külön magyar államhatalom delegátusai, így közreműködtek: tengerészeti, kereskedelmi, peres, perenkívüli, büntető és polgári jogügyekben, utlevél, anyakönyvi és szegényügyekben stb.

3) 1848. előtt, az ujonclétszám meghatározásáig mindig csak a

»A védelmi rendszernek megállapítása vagy átala kítása Magyarországra nézve mindenkor csak a magyar törvényhozás beleegyezésével történhetik; de ez csak egyenlő elvek szerint lévén célszerűen esz- közölhető... a két ministerium előleges megállapo- dása után egyenlő elvekből kiinduló javaslat fog terjesztetni mindkét törvényhozás elé. (14. §.)

Ezen törvényi határozásokból világos, hogy az 1867. évi XII. t.-cikk, az osztrák és a magyar állam népességéből vett és egy katonai »taktikai« egészbe (hadseregbe) foglalt had- sereget, nem tette s nem is nevezte »közös«-nek, hanem »össz- szes« hadseregnek, melynek kiegészítő része volt a »magyar hadsereg«. Jogi jelleg szerint tekintve két része volt az összes hadseregnek, egyik rész tartozott a magyar ál- lamhoz, annak hadserege volt, a másik az osztrák rész, amit az 1867. évi XII. t.-cikk »magyar hadseregnek nevezett, csak ma- gyar, a másik rész csak osztrák, a magyar rész csak magyar királyi, az osztrák csak császári volt.

Az összes hadsereg magyar részének, magyar contingen- sének tisztán magyar közjogi jellege biztosítva volt azon tör- vényi rendelkezések által, melyek szerint a magyar állampol- gári minőséggel bíró s a magyar törvényhozás által szabadon megajánlott ujoncok magyar csapattestekhez voltak osztan- dók, és hogy a magyar csapatok tiszti állománya is szüle- tett magyarokból volt kiegészítendő, még a stabalis (törzs) tisz- teknek és tábornokoknak is magyar honosoknak kellett len- niök. (1840. II.)¹⁾

concrét esetre szólt, t. i. a megajánlással együtt történt. Évi meg- ajánlás nem volt, hanem a szükség szerinti. Összefügg ez azzal is, hogy 1830-ig a megajánlott ujoncok szolgálati idejét a törvényhozás nem szabta meg; a kiállított katonák szolgáltak, míg alkalmasak vol- tak. Az 1830. VII. t.-c. tiz évben állapítá meg a tetteleges szolgálati időt: megállapítván eseteket, midőn a katona tiz év letelte előtt is elbocsáj- tandó. Előfordult ezután is, hogy az országgyűlés a tiz évre megaján- lott ujoncon tul is csak egy háboru tartamára ajánlott meg bizonyos számu katonát. (Deák F. i. m. 139. l.)

¹⁾ A »közös« jelző az 1875. LI. t.-cikkben fordult elő először, 1889. óta (1889: VI.) ez kizárólag használtatik. 1867-ig és ettől kezdve is még 1874-ig az ujoncok megajánlása a »magyar ezredekhez« a »magyar sorhadi csapatokhoz«, a »magyar hadcsa- patok számerejének« biztosítása végett szavaztatik meg az ujoncilletmény, 1875-től »a hadsereg« majd 1889-től »a közös

A »magyar hadsereg« ismételten előforduló kifejezése ezek szerint nemcsak elvi fenntartást jelentett az 1867. XII. t.-cikkben, de a magyar népességből alakított valószínű »Exercitus hungaricus«-t, mely az osztrák állam hadseregével mint haderő egybefoglalva, egy magasabb rendű taktikai egésszé kapcsolva volt, amelynek főhadura a magyar koronás király volt, s amelynek jogi jellegét kifejező jelvények helyesen csak a magyar állam jelvényei (cimere és lobogója) lehettek volna.

Igy is látható, mennyire hamis volt a hadügyről csak úgy általán, mint egészen közös ügyről beszélni, midőn nemcsak a véderő két részének, a honvédség és a népfölkelésnek ügyei voltak tisztán és külön magyar ügyek, hanem az osztrákkal egy taktikai egészbe szervezett véderő alkotórész a magyar hadsereg is csak belső szervezkedési módja és bizonyos igazgatási ügyeinek közös hatóságok alá tartozása szerint volt közös.¹⁾

hadsereg és haditengerészet számerejének biztosítása végett» szavazza meg az ujonccokat országgyűlésünk. Az 1889. VI. továbbmenve azt mondja, kivételt képeznek azon szabály alól, hogy a magyar ujoncok csak magyar csapatokba oszthatók — a közös hadsereg oly különleges fegyvernemei és szolgálat ágai, a melyek rendeltetésüknél fogva nem szervezhetők olyképen, hogy azokban a magyar korona országaiból származó legénységből önálló osztályok volnának alakíthatók.

A magyar hadsereg jellegét illetőleg Széll Kálmán 1903. április 28-án ezt mondta a képviselőházban: »A mi jogosult és legitim törekvéseink arra irányulnak, hogy az a hadsereg, mely kiegészítő része az összes hadseregnek, legyen magyar hadsereg, de ne bontsa meg amannak egységét és ne érintse azt a jellegét, hogy »kiegészítő« rész. Sághy Gyula a képviselőház 1903. okt. 29. ülésén tartott beszédében adatokat hoz fel arra, hogy Deák Ferenc nem ismerte »közös hadsereget«, nem acceptálta azt 1867-ben Kerkápoly Károly, mint a hadügyi albizottság előadója, a mikor az első katonai költségvetést beterjesztette a bizottságban, a képviselőházhoz intézett jelentésében azt mondta »39 gyalog- és 14 huszárezred, 2 horvát-szlavon gyalog- s 1 dzsidásezred, 14 határőrezred és a titeli zászlóalj képezi ez idő szerint az egész hadsereg kiegészítő részét tevő magyar hadsereget«.

¹⁾ Az 1867. XII. t.-cikknek megfelelőleg az összes ujoncszükséglet 43%-a Magyarországból és társországaiból lett volna a haditengerészethez odasorozandó.

III. Mi volt közösség a pénzügynél?

»A pénzügy csak oly értelműleg volt közös, hogy közösek voltak a külügy és hadügy körében előforduló közös ügyek költségei, melyek közösen állapittattak meg«.

A pénzügybeli közösség tehát tulajdonképp csak a külügyi és hadügyi közös ügyek terhének arányszerű viselését foglalta magában. Az államháztartás (állami pénzügy) minden ügyei törvényhozásilag úgy, mint kormányzatilag külön ügyek maradtak.

Semmiképp közös ügyet tehát e pénzügyi közösség nem képezett, mert a mit közös pénzügynek mond a törvény, az természetes consequentiája volt a hadügyi és külügyi közösségnek, t. i. hogy azok költségeit közösen viseltük. Polner úgy fejezi ezt ki, hogy a közös pénzügy nem önálló új csoportja a közös ügyek valóságos két csoportjának csak egyik oldala. Legfeljebb egy actus, a közös költségvetés jobban mondva a közös ügyszükséglettelételeinek megállapítása körül volt egyöntetű eljárás; közös hitel felvételéről kötelező rendelkezés nem volt, csak lehetősége volt adva. Az 1867. évi XV. t.-c. szerint ily esetlegesen felvett kölcsönnél, a tőke és a kamatfizetési teher a monarchia két állama között azon arányban osztódik föl, amely a kölcsön felvételekor a közös ügyek költségeihez való járulására nézve fernállott.

Ezekből kitünőleg közös pénzügynek nevezni is helytelen volt, s felesleges volt e közös pénzügy céljára külön minis-teri állást creálni.¹⁾

¹⁾ Bosnia kormányzata szintén nem közösügyi s újabb keletű hatásköre volt e miniszternek.

A pénzügyi vagy államháztartási önállóság jogilag semminő részben feladva 1848 előtt sem volt ugyan, de a valóságos tényállás szerint az osztrák hatóságok befolytak az államjövelmek ügyére is: a végvidéki jövedelmeket a haditanács, a bányajövedelmeket a bécsi udvari kincstár kezelte s arról a magyar országgyűlésnek nem számolt; a bányavárosok kamarája az alsóausztriai s általa a császári udvari kamara alatt állott. Már 1529-ben elrendeli I. Ferdinánd, hogy a kir. kamara a magyar jövedelmek fölőlségét a bécsi Hofkammerbe szolgáltatassa be; a pénzverési ügy Bécsből igazgattatott stb. Az 1848. és 1867-iki átalakulás a pénzügyi teljes önállóságot visszaadta a magyar nemzetnek. A delegatio költségvetési joga csak a közös kiadási előírányzat megállapításáról szólt, appropriatio itt nem

A quóta. A közös ügyek költségeihez való járulás aránya, — (arányszáma) százalékos hányada volt az u. n. quota. Ez arány megállapítása előleges egyezmény alapján, határozott időre, a két állam törvényhozása által történt. Az egyezkedés módja az volt, hogy mind a két állam országgyűlése egy-egy egyenlő számú tagokból álló küldöttséget — *regnicolaris* bizottság, *quota-deputatio* — választott. E két küldöttség az illető ministeriumok befolyásával részleges adatokkal támogatott javaslatot dolgozott ki azon arányra nézve. E javaslatot mindenik ministerium az illető országgyűlés elé terjesztette tárgyalás és elfogadás végett.

Ha a két *quota-deputatio* a javaslatra nézve nem tudott egymással megegyezni, mindegyik félnek véleménye mind a két országgyűlés elé volt terjesztendő. Ha pedig a két országgyűlés sem tudott megegyezni, akkor az arányt az előterjesztett adatok alapján Ő felsége állapította meg.

A quota-törvények¹⁾ harminc százalékban állapíták meg a magyar állam quotáját. Ámde az egész határörvidék polgárosítása után, miután t. i. már annak közjövedelmei a magyar államkincstárba folytak, oly pótegyezség jött létre Austriával (1872. évi IV. t.-c.), hogy a közös költségek évenként megállapítandó összegéből 2%-nyi járulék, a magyar állam terhére előzetesen számításba vétessék és az ennek levonása után fennmaradó összeg fog a 30:70%-os quota arányában megosztatni. Ama két százaléknyi előlegesen levont összeget nevezték határörvidéki *praecipuum*-nak. E *praecipuum*mal együtt a magyar állam quotája előbb 31.4%-ot tett. 1898. óta a quota iránt a két országgyűlés meg nem egyez-

történhetett; az tehát korántsem volt teljes budgetjog. A határvámok is Magyarországot illető arányban csakis a magyar országgyűlés által voltak appropriálhatók. A határvámok nem közös bevételek, csak rendeltetésük volt az, hogy a közös ügyekre fordíttassanak. A közös ministeriumok u. n. tárcabevételei pl. a diplomáciai kar jövedelmi adója és szolgálati díjai, katonák szabadságolási díjai, katonai fegyverek keresménye, közös hivatalnokok nyugdíjjáruléakai stb., a lőpormonopólium jövedelme, a közösigyi berendezések és felszerelések eladásából folyó bevételek (tárcabevételek) ügyét nem lehetett pénzügyi közösignek tekinteni.

¹⁾ A quota-törvények u. m. az 1867: XIV., 1878: XIX. és 1887: XXIII. törvénycikk 10 évre állapították meg a quotát. Ő Felsége csak évente.

hetvén, azt a két quotaküldöttség egyező javaslatához képest Ő felsége állapította meg évente. A király döntései szerint a magyar korona országai 33³/₄₉ százalékot, Austria pedig 66 százalékot viseltek a közös ügyek költségeiből. Az 1872. évi IV. t.-cikkben megállapított 20%-os határörvidéki praecipiumot ehhez hozzászámítva, a magyar állam valóságos teherviselési aránya 34.4 százalékot tett ki.

Az 1907. évi LV. t.-c. szerint a magyar állam quotája 36.4 %-ban állapított meg.

A közös költségek fedezésére, a vámterület közösségének fennállása idején, mindenekelőtt a határ vámjövedék tiszta jövedelme szolgált, s csak az ennek levonásba hozatala után fennmaradó összeg képezte a quota szerinti megosztás tárgyát a két állam között.¹⁾

101. §. A közös ügyek kezelése.

A közös ügyek »kezelé«-sének nevezi a törvény a közös ügyeknek bizonyos módon és bizonyos szervek által való — igazgatási — intézését. Amíg a közös ügyek *pragmatica sanctio*ból erednek, addig a kezelés vagy intézés módozata az 1867. évi XII. t.-cikk által ujonnan állapított meg.²⁾

Ezt az újabb módot a helyzetnek azon megváltoztatása tette célszerűvé, mely szerint Ő felsége többi országait is alkotmányos jogokkal ruházta föl. Ez lévén a közös ügyek kezelésére vonatkozó határozmányok indoka, következik, hogy annak egyik alapföltételét Magyarország alkotmányának fenntartása képezte, másik alapföltétel pedig az volt, hogy a teljes alkotmányosság Austriában is életbe lépjen és maradjon, mert a magyar állam országgyűlése Austria alkotmányos képviselőletével léphet azután bármely közös ügyre nézve érintkezésbe.³⁾

1) Az u. n. közös activákról l. Magyar közjogi művem ötödik kiadását.

2) A két állam különállása »paritás«-os, a közös ügyek intézésére való hatalma és befolyása is ilyen.

3) Az osztrák alkotmány nevezetes 14. §-a alapján a törvényhozás, illetőleg Reichsrath nélküli császári döntés alkotmányszerű lett volna ugyan, mert az osztrák alkotmány (jog) része a 14. §., illetőleg e §-ban megállapított rendkívül fontos császári jog és hatalom; de a mi törvé-

Ö felsége is azért kívánta az új kezelési módozatot, mert az osztrák nép alkotmányos befolyását nem tartá mellőzhetőnek (Tv. 23—26. §§.) E két alapföltétel mellett a közös ügyek kezelési módja a következőleg szabályoztatott:

I. Egy közös ministerium szerveztetett azon tárgyakra, melyek mint valósággal közösek, a monarchia két állama külön kormányzata alá nem tartoztak. E ministerium a közös ügyek mellett sem egyik, sem a másik államnak külön kormányzata ügyeit nem vihetett, azokra befolyást nem gyakorolhatott. E ministerek hivatalos tényeikért jogilag és politikailag felelősek, de a közös ügyek helytelen kezelése miatt a magyar kormány, névszerint a miniszerelnök is, kinek kötelessége volt a közösügyi igazgatásba befolyni, felelősségre vonható volt.

Azon törvényi elvet, hogy a közös minister csak valóságos közös ügyeket intézhet, számos esetben megtörve látjuk (Bosnia administrattiója, Consuli bírósági ügyek stb.); általában a közös szerveknek főképen a külügyi igazgatásban számos nem közösügyi functiói is voltak. (I. fentebb) Épen így nem egy utóbbi törvény áttörte azon elvet is, hogy a közös minister befolyást ne gyakoroljon egyik-másik állam külön ügyeibe (1879. évi XXXVI. beszámoló, 1868. XL., 1889.)

Az 1880. évi VI. t.-c. értelmében a közös ministeriumra ruházott bosnyák-hercegovinai ügyek vezetése és igazgatása a közös pénzügyministerre bízott. Nem negyedik közös ministeri állás, egyáltalán nem is ministeri állás volt a cs. és kir. ház miniszerének állása; ennek teendőit közösügyieknek sem tekinthették.

II. A közös ministerium mellett a közös ügyek intézésének központi szerveit képezték az u. n. delegatiók a közös ügyek tárgyalására kiküldött (országgyűlési) bizottságok.

Ezek alakítása következőleg történt:

Mind a magyar, mind az ausztriai országgyűlés választotta saját kebelükből és pedig az országgyűlés mindkét házából egy-egy meghatározott és egyenlő számú tagból álló bizott-

nyunk 25. §-ában az osztrák alkotmányosság oly értelemben véve képezett feltételt, mely szerint az osztrák nép alkotmányos befolyása, tehát az osztrák népképviselő közreműködése nem mellőztessék. (1867. XII. 5. és 25. §§.)

ságot. Egy bizottságban a tagok száma hatvanat nem haladhatott túl. E maximális határon belül a tagok számát a két országgyűlés egyetértőleg határozta meg.¹⁾ A megállapított számon felül póttagok is választandók voltak.

A választás egy évre, vagyis az országgyűlésnek egy ülősszakára szólt s az év leteltével, vagyis az új kezdetével azoknak minden hatásköre teljesen megszűnt.

A bizottságokat Ő Felsége hívta össze azon helyre, hol Ő Felsége azon időben tartózkodott, azonban a magyar törvényhozás azt óhajtotta, hogy az ülések felváltva, egy évben Budapesten, másik évben Bécsben, vagy ha Ő felsége többi országainak országgyűlése és Ő felsége is így akarná, azon országok más valamelyik fővárosában tartassanak.

A bizottságok mindenike külön szervezkedett, saját kebeléből szabadon választva elnökét, jegyzőit, esetleg a szükség szerint más tisztviselőit, albizottságait stb.; Az ülések rendszeren nyilvánosak; határozat csak nyílt ülésben volt hozható.²⁾ Az albizottsági ülések csak a delegatio tagjaira, illetve az országgyűlés tagjaira voltak nyilvánosak. (Ügyrend.)

Minden bizottság külön tartá az üléseket a azokban fejenkénti szavazással és az összes tagok abszolút szótöbbségével határoztak.

A két bizottság együttes ülésben nem tanácskozhatott, hanem mindenik írásban közölte nézeteit és határozatait a másikkal; Ha ezen írásbeli üzenetekkel nem sikerült a két bizottság véleményét egyesíteni, együttes ülést tartatott,

¹⁾ Egyetértő megállapodás szerint eddig 60 tagból állott a delegatio, 40-et a képviselőház, 20-at a főrendiház választ. A képviselőházból választott 40 tag között négynek, a főrendiházból választottak között egynek horvátországi képviselőnek kellett lenni. Az osztrák közösügyi törvény — 1867. dec. 21. — egyenesen 60 tagból alakítandónak mondta az osztrák delegatiót és azt is kimondta, hogy egy harmadrész az urak házából választandó.

²⁾ A delegatio ügyrendjét közli Mantuano i. m. Csak ügyrendileg van megállapítva a delegatio ünnepélyes királyi megnyitása, nem törvényileg.

de csak szavazás végett. Ezen együttes ülésben felváltva, egyszer az egyik, másszor a másik delegatio elnöke elnökölt; határozat pedig csak akkor volt hozható, ha mindenik delegatio tagjainak legalább kétharmada jelen volt; a határozat mindenkor abszolút többséggel volt hozható.

Mivel pedig a paritás elvének szigorú alkalmazása ép a szavazásnál a legfontosabb: az esetben, ha egyik delegatióból egy vagy több tag az együttes ülésben nem volt jelen, a másik delegatio is tartozott tagjai számát egyenlő számig leszállítani a leszállítást a többségben levő delegatio a maga kebelében sorshuzás által eszközölte.

Együttes, szavazó ülés tartását bármelyik kívánhatta, ha háromszori írásos üzenetváltás egyenlő határozathoz nem vezetett.

A delegatio hatásköre szorosan a törvényileg határozottan hozzáutalt közös ügyek tárgyalására vonatkozott és egyik delegatio sem avatkozhatott az őt kiküldő országgyűlésnek vagy pedig az ő állama külön ministeriumának ügyeibe. A delegatio a hatásköréhez tartozó ügyekben az országgyűlést képviselte. Ő felsége többi országaival szemben, határozataira nézve a kiküldő országgyűlés előzetes utasításokkal meg nem köthette.¹⁾ A tárgyakat a közös ministerek mindenik delegciónak külön adták elő.

A delegatio közösügyi hatáskörrel bir, főteendője a közös költségvetés megállapítása, a delegatio azonban nem volt közös szerv, hanem mindenik delegatio a saját államának kü-

¹⁾ A delegatio hatáskörére nézve nagyérdekű Széll K. magy. miniszterelnök 1901. jun. 12-iki képviselőházi beszéde, melyben ezt mondja: »az 1867. évi XII. t.-c. a közös költségvetés megállapítását mondja a delegatio legfőbb feladatául, ámde én azt mondom kizárólagos feladata, ... tovább megyek mint a törvény, mert ez a törvény szelleme«. Apponyi id. értekezésében azt mondja: »Cette compétence est bornée á deux fonctions: le controle parlementaire de l'administration des ministres communs et l'établissement de chiffres de budget commun«. Előfordult, hogy egy delegatio egy országos ülésszak ideje alatt kétszer ült össze és két év közös költségvetését állapította meg (1905.).

lön szerve. Gr. Andrássy Gyula 1869. jan. 14-iki beszédében azt mondja: »A delegatió egy nemzetközi bizottság, mely a paritás alapján határoz a közös ügyek, de csakis ezek felett és sokkal több biztosítékot ad a nemzetnek, mint a diplomatiái vagy a ministeriumok útján való elintézés nyujtana.«

A delegatió határozatai Ő felsége jóváhagyása, megerősítése után lettek végérvényesek és Ő felsége a ministerium útján azokat az országgyűléssel közölte: az országgyűlés e határozatokat meg nem változtathatta.¹⁾

A közös költségvetést a közös ministerium mindkét állam ministeriumának befolyásával készítette és külön terjesztette elő mindenik delegatiónak.

A delegatiók által megállapított költségvetést a két állam országgyűlései tárgyalás alá nem vehették, hanem köteles volt mindkét állam viselni az abból quotaszerűleg részeső részt, de az a magyar állami költségvetésbe is fölveendő volt, mint quotaszerű közösügyi szükséglet, de az mennyiségre nézve többé vita alá nem volt vehető.

Miután a közösügyi szükséglet ilykép mégis része volt a magyar állami egész költségvetésnek, ha az appropriáció a költségvetésre nézve megtagadtatott volna, úgy természetesen e megtagadás a közösügyi szükségletre is kihatott volna, ilyen esetben a közös költségvetés sem lett volna foganatosítható.

A közös ministerek jogosultak, sőt kívánatra (általán) kötelesek voltak a delegatiók albizottsági és plenáris ülésein megjelenni, a feltett kérdésekre nyilatkozni, a kért felvilágosításokat megadni, esetleg a szükséges iratokat is előterjeszteni.

A közös költségvetésnek megfelelő évi zárszám-

¹⁾ A közös költségvetés megállapítása, a közös ministerek ellenőrzése administratív functiók, mondja Mantuano i. m. 303. Az osztrák törvény szó szerinti értelmében a delegatiók törvényhozási testületek »Das der Vertretungskörper beider Reichshaelften zustehende Gesetzgebungsrecht wird von demselben insoweit es sich gemeinsamen Angelegenheiten handelt, mittelst zu entsendenden Delegationen ausgeübt«. Magyar közjogilag ugyan indifferens, hogy az osztrák alaptörvény törvényhozó testületnek tekinti a delegatiót, mégis a felfogások ily lényeges eltérése collisiókra vezethetett volna.

A delegatio u. n. indemnytit a közös költségekre nézve nem adhatt, ép mert appropriációra joga nincs.

adások a közös fővámszék közreműködésével készítették, azoknak megvizsgálása és jóváhagyása a delegáció joga volt.¹⁾ A közös költségvetés be nem tartása a közös minister jogi felelősségét vonta maga után.

102. §. A közös miniszterek felelősségre vonása.

A közös ministerek politikailag és jogilag felelősek voltak a delegációnak.²⁾ Jogi felelősségükről az 1867. XII. t.-c. (50. §.) csak általánossággal rendelkezik, mondván: »Mindegyik bizottságnak jogában lesz oly esetekben, midőn az alkotmányos törvények megsértése miatt szükségesnek látja a közös ministeriumnak (collective) vagy egyes közös ministernek perbefogását indítványozni».

A per bíróság így alakult:

Mindenik delegáció — nem saját kebeléből — hanem saját államának független állásu, törvénytudó polgáraiból külön-külön 24 tagot hozott volna javaslatba. Mindenik delegáció jogosult a másik delegáció által javaslatba hozottak közül tizenkettőt okadás nélkül kitörölni; a vádlottaknak szintén joguk volt együtt és összesen tizenkét tagot törölni, úgy azonban, hogy a megmaradt tizenkét tag között hat oszt-

1) A három közös ministerium és az ezek alá tartozó közös organumokon kívül, mint azoktól független mellérendelt testület szerepelt a közös fővámszék. E fővámszék szervezete és működése rendeletileg volt megállapítva. Az 1868. évi XLVII. t.-c. így szólván: »jövőre csak a közös kül-, had- és pénzügyi ministeriumok s az ezek mellett, de azoktól függetlenül felállítandó felelős és közös legfőbb számszék személyzetének nyugdíjai lesznek közösek stb., törvényi alapra helyezte annak felállítását. A közös fővámszék elnökének felelőssége a delegáció iránt nem volt megállapítva.

Felmerült a kívánság, hogy a magyar delegáció működéséről jelentéssel számoljon be az országgyűlésnek. Ezt a kormány részéről törvénybe ütközőnek nyilvánítták, mivel a delegációk határozatait a király által közzétesznek az országgyűléssel és mert a delegáció teljesen önálló hatáskörű testület, melynek határozatait az országgyűlés köteles acceptálni, ha hatáskörében maradt stb.

2) De a közös ministerekért a magyar ministerium, jelesül annak elnöke is felel az országgyűlés előtt.

Erdekes praecedens, hogy az osztrák Reichsrath képviselőháza a Bosnyák Agrár-Bank ügyében 1909-ben közvetlenül rosszalást és bizalmatlanságot nyilvánított Burián közös pénzügyminister ellen. Ezzel közvetlen politikai felelősségre vonást gyakorolt, bár a következmények elmaradtak.

rák, hat magyar állampolgár legyen. E tizenkét tag lett volna a közös minister felett ítélő tanács.

A vád alá helyezett közös ministerre Ő felsége pertörlést nem rendelhetett el és az elítéltnak nem kegyelmezhetett meg általános amnestia esetén kívül.

103. §. A közös egyetértéssel intézett ügyekről.

A dualismus idején hazánk nem közös ügyekben, Ausztria nélkül is léphetett bármely idegen állammal, megállapodásokra, nem lévén lényeges, csupán csak eljárási módokat, hogy a nemzetközi szerződések kötésénél közös jellegű organum, a külügyminister működött közre — közvetítő szervkép. Annak sem volt semminemű államjogi avagy nemzetközi jogi akadály, hogy a magyar állam saját ügyeire nézve, Ausztriával is tisztán szabad kezdeményezéssel és egyezkedéssel alapuló nemzetközi szerződést kössön.

Magyarország és Austria több ügy tekintetében valósággal lépett is tisztán hasonló (közös) érdekeken (de nem kötelező jogalapon) alapuló szerződésekre. Ezen szabad szerződésekkel megállapított és rendezett ügyeket nevezték közös egyetértéssel intézett ügyeknek.

Szabad szerződéssel állapítja meg a magyar állam az osztrák államadóssághoz járulást. Ünnepelesen kijelenté az 1867. évi XII. t. cikk, hogy a multban felvett, adósságok tekintetében kötelezettség nem terheli a magyar államot. (53., 57. §§.)¹⁾ Ennek megfelelőleg az alkotmányos beleegyezésünk nélkül felvett előbbi — osztrák — adósságokat, a magyar államra nem is vette át, hanem politikai okokból (jogi kötelesség nélkül) átvállalt azon adósságok évi terhéből egy, számszerűleg meghatározott évi járulékot, »... ha a valóságos alkotmányosság hazánkban is, Ő felsége többi országai-ban is életbe lép, kész... méltányosság alapján, politikai tekintetből és hogy azon súlyos terhek alatt, miket az abszolút rendszer eljárása összehalmozott, Ő felsége többi országainak jóléte, azzal együtt Magyarországé is, össze ne roskadjon,²⁾ a

¹⁾ Ez a közös érdek az adóssági kamatvállalás indoka. Ezért közös érdekű ügyek kamatfizetése.

²⁾ Ebből 11 millió 776.000 forint ezüstben volt fizetendő.

törvényt szabta köteleesség mértékén túl is . . . járulni.

Az 1867. évi XV. t.-c. — mely a két állam kormányai között létrejött egyezmények törvényerőre emelése — a magyar állam hozzájárulását az eddigi (osztrák) államadósság kamatainak fedezéséhez évi 29,188.000 forintban állapítja meg; ez összeg további változtatás alá nem eső állandó járulékvolt, kimondatott Ausztriára azon köteleesség régi terheit egységes járadékadósságra változtassa. E művelet költségeihez is járultunk.

Magyarország járulékat az osztrák pénzügyi kormány rendelkezésére bocsátja, de az illető államadósságoknak igazgatásába, kezelésébe nem foly be;

1) Az 1908. évi XVI. t.-cikk nevezetes módosításokat létesített a magyar járulékvügyében, így kimondta, hogy:

a) az egész államjóságkölsön lefizetéséig a magyar állam terhére eső kamat 1 millió 980 ezer korona lesz.

b) A magyar állampénztárakban elhelyezett biztosítékokat és letéteket a magyar pénzügyi kormányzat saját számájára való kamatoztatás és visszafizetés végett átveszi. A magyar kincstár által már visszafizetett biztosítékok és letétek kamatainak hozzászámításával az 1867. XV. t.-c. 2. §-ának negyedik bekezdése értelmében levonandó kamatok évi 56 ezer 660 koronát tesznek ki.

c) Az a) és b) alatti összegek levonása után a magyar államnak további változás alá nem eső járuléka az osztrák államadósság kamataihoz 58 millió 339 ezer koronát tesz, ebből 21 millió 572 ezer kor. ércpénzben fizetendő.

A magyar állam kötelezte magát, hogy ezt az 58 millió 339 ezer korona évi kamatjárulékvot készpénzbeli tökevvisszafizetés útján — a 4.2 százalékos egységes osztrák járadékadósság kötvényeinek alacsonyabb kamatu kötvényekkel való kicserélésre leendő felmondása után legfeljebb 22 év alatt törleszti. A magyar állam által teljesítendő tökevvisszafizetés, ha az a 22 év első tíz éve alatt történik, ezerháromszánegyvennyolc millió (1318) 886 ezer korona lesz, ha pedig a visszafizetés később történik, akkor az említett összeg a tizenegyedik évtől a huszonkettedikig évi 3 millió 345 ezer koronával emelkedik. Ausztriának joga volt a magyar állam meghallgatása és hozzájárulása nélkül az ez időszaki 4.2%-os egységes járadékvot bármikor convertálni vagy visszafizetni s az ebből eredő kamatmegtakarítás egészen Ausztria javára esik s a magyar évi járulékvot nem csökkenti. Az 1908. évi XVI. t.-c. értelmezése körüli nézeteltérések esetén a vitás kérdés azon választott bíróság elé lett volna vihető, mely a vámkereskedelmi szerződés feletti viták esetén döntött. (L. alább.)

II. A közös függő adósság.

Egyetlen valójában közös adóssága volt a magyar és osztrák államoknak, az u. n. közös függő adósság, másképp papírpénz, t. i. kötelező vagy kényszerforgalmu államjegyekből álló 312 millió forintnyi függő adósság, melyet az 1867. évi XV. t.-c. a két állam közös jótállása alá helyezett; s mely a quota arányában terhelte a két államot. E közös függő adósság kezelése a közös pénzügyministerre bízott, a kezelési költségek (30:70 arányban) a két állam külön költségvetésébe vették föl s a kezelés ellenőrzésére mind a magyar országgyűlés, mind az osztrák birodalmi tanács 6—6 rendes és 3—3 póttagból álló regnicolaris bizottságot küldött ki (1868. évi XLVI., 1870. évi XXIII. t.-c.), 2 tag és 1 póttag a főrendi-, 4 tag és 2 póttag a képviselőházból választatván. E bizottságok egyedül a kiküldő országgyűlésnek voltak felelősek s eljárásukról évente jelentést tenni tartoznak.

Ha bármelyik ellenőrző bizottság, a közös pénzügyminister ellen, a közös függő adósság kezelése tekintetében oly vádat emelt volna, mely akereset alá vételt maga után vonhatta volna, az illető országgyűlések voltak jogosítva a vád alá helyezés kimondására; a bíróságot ez esetben is a delegatio lett volna jogosítva megalakítani, ép úgy, mint mikor a delegatio helyezi vád alá a közös ministert. — Nagy elvi fontosságu volt e törvényi határozmány, mert közös ministert egy nem közösgyi működésre jogosítván föl, azt e működésében közvetlenül és egyedül (kizárólag) a két állam országgyűlésének ellenőrzésére és illetőleg jogi feleletre vonó hatalma alá rendelte.

Az 1892. évi XVIII. t.-c. (valutarendezés) kimondá a közös függő adósság visszafizetését, vagyis az államjegyek bevonását (beváltását). A bevonás az 1894. évi XXIV., 1899. évi XXXI. t.-c. értelmében fogamatba is vétetett.¹⁾ A beváltásból a magyar állampénztár terhet képezte a quóta szerinti rész. A beváltott függő adóssági államjegyeknek a forgalomban való pótlására 10 koronás bankjegyek és 5 koronás ezüstérmek bocsájtattak ki.

A közös függő adósságbeváltás befejezésének ellenőrzésével az annak kezelését ellenőrzött országos bizottságok bízták meg; (1899. XXXI. t.-c.) s ez ellenőrzés általuk a kezelés ellenőrzése

módjára (1868. évi XLVI., 1868. évi jul. 10-iki osztr. törv.) volt gyakorlandó.¹⁾

III. A vám- és kereskedelmi szövetség.

Kölcsönös közgazdasági érdekek kielégítése indokából, mint nemzetgazdaságilag egymásra utalt két állam souverain elhatározással lépett vám- és kereskedelmi szövetségre Magyarország és Austria²⁾, kölcsönösen feladván e szövetség idejére elhatározási szabadságát, számos nagy-érdekű közgazdasági és államgazdasági ügy tekintetében.

Az 1867. évi XII. t.-cikk idevonatkozólag azt mondta:

¹⁾ Az absolut korszakban (1863.) a cs. kir. pénzügyminiszter 80 millió forintot vett kölcsön az akkor osztrák nemzeti (majd osztrák-magyar) banktól. 1878-ban ezen adósság terhének 30%-át a magyar állam magára vállalta (XXVI. t.-c.) az 1867. évi XV. t.-cikkben hangsúlyozott méltányossági okokból. Kötelezte magát a magyar állam, hogy az osztrák-magyar bank szabadalmának lejártával az adósságból még fennmaradó rész 30%-át ötven egyenlő évi részletben kamat nélkül fizetendi Austriának (nem a banknak). Az 1899. évi XXXVIII. t.-cikk életbelépte előtt ez adósság törlesztésére fordított a bank hét százalékon felüli tiszta jövedelmének a fele, mely t. i. a két államot (30:70) illető nyereségi részlet volt.

Az 1899. évi XXXVIII. t.-cikk értelmében 1900. évi január 1-től kezdve, vagyis az új bankszabadalom (l. alább) megújítása napján az említett kölcsönből még törlesztetlen rész, 30 millióra leszállított olykép, hogy az osztrák kincstár 30 millió aranyforintot készpénzben lefizetett, a 30 millión felüli további összeget pedig a bank leírta és pedig tartalékalapja terhére.

Az osztrákok által a banknak lefizetett 30 millió forint 30%-át, kilenc millió forintot, a magyar állam Austria részére ötven egyenlő kamat nélküli évi részletben (360 ezer korona) fizette volna.

A banknál fennmaradt 30 millió forintnyi adósság az új szabadalom idején (1900–1910.) nem törlesztendő; ehhez képest a bank tiszta nyereségéből a két államot illető rész egyenesen az illető államok pénztárainak fizettetett ki. E tiszta nyereségi rész az alapszabályok 102. §-a szerint már a 4%-on felül kezdődik, 4–6%-ig fele, 6%-on felül $\frac{2}{3}$ része a tiszta nyereségnek esik az államok javára. (L. még az 1911. XVIII. t.-cikket.)

²⁾ Az 1867. évi XII. t.-c. 62. §-a kimondta, hogy az első egyezményenyleg egyidejűleg vám- és kereskedelmi szövetség is lesz kötendő; de már az ezen első alkalommal való egyezségre is vonatkozott azon határozománya, hogy az egyezkedés sikertelensége esetén a két ország önálló rendelkezéssel járhat el. (68. §.)

»A kereskedelmi ügyek közössége nem foly a *pragmatica sanctioni*ból, mert ennek értelmében... a magyar korona országai mint jogilag külön országok, saját felelős kormányuk és törvényhozásuk által intézkedhetnének és vámvonalak által szabályozhatnák kereskedelmi ügyeiket (58. §.) Miután azonban Magyarország és Ő felsége többi országai között az érdekeknek kölcsönös érintkezései fontosak és számosak... kész az országgyűlés időnkint vám- és kereskedelmi szövetséget kötni (59. §.) kölcsönös alku útján mint jogilag független ország... a két állam felelős ministeriuma által közös egyetértéssel készíteni dő javaslat alapján (60. §.) E szövetség megállapítaná a kereskedelemre vonatkozó kérdéseket és meghatározná az egész kereskedelmi ügy kezelési módját (61. §.) A vám- és kereskedelmi szövetségben határozathatnak meg az ipari termeléssel szoros kapcsolatban levő közvetett adók nemeire, egyforma arányára és azok kezelésére nézve oly szabályok, melyek kizárják annak lehetőségét, hogy egyik állam kormánya vagy törvényhozása oly intézkedéseket tehessen, melyek a másik állam jövedelmeinek csönkítését okoznák; megállapítható egy szersmind azon módozat, mely szerint az ezen adóknál behozandó reformok a két törvényhozás által egyetértőleg fognának eldöntetni (63. §.); ugyan e szövetségben határozhatnák el, hogy melyek azon vasutak, melyekre mindkét állam érdekében közös intézkedések szükségesek. A kereskedelemmel szorosan kapcsolatos a pénzrendszer és általános pénzláb megállapítása is, nemcsak kívánatos, de mindkét állam érdekében szükséges is, hogy a megkötendő vámszövetséghez tartozó államokban a pénzrendszer és pénzláb egyenlő legyen, azért a szövetség megkötésekor erről is szükséges lesz egyezkedéssel intézkedni; az így megállapított intézkedések megváltoztatása is (a vám-kereskedelmi szövetség ideje alatt) csak mindkét ministerium egyetértésével mind-

két országgyűlés jóváhagyásával fogtörténni.¹⁾

Ha az egyezség a tárgyakra nem sikerülne, az ország (állam) önálló törvényes intézkedési jogát magának fenntartja minden jogai részben is sértetlenek maradnak.«

Teljesen világos, hogy itt nemzetközi szerződésről volt szó, melynek kötése teljesen rajtunk állott.

Meg is kötötte a két állam az 1867. évi XII. t.-c. fenti intencióihoz képest 1867-ben (1867. évi XVI. törvénycikk), megújította 1878-ban (1878. évi XX. t.-c.) és 1887-ben (1887. XXIV. t.-c.) a vám- és kereskedelmi szövetséget. A szövetségi szerződések tíz évre kötöttek, de azzal, hogy ha fel nem mondatnak valamelyik állam által, a szövetség további tíz évre fennállónak tekintetik. Felmondásnak az utolsóelőtti év végeig volt helye. Az 1897. december hó 31-éig hatályos és kellő időben felmondott szerződés újabb megkötése nem sikerülvén, az 1898. évi I., 1899. IV. és XXX. t.-c. kinyilvánították, hogy megfelelőleg az 1867. évi XII. t.-c. 61. §-ának, a magyar korona országaira nézve az önálló vámterület jogállapota állott elő. Ennek alapján a magyar állam jogositva leendett a teljesen önálló vám- és kereskedelmi (közgazdasági) berendezkedésre, természetesen a nemzetközi egyezményeknek tiszteletben tartása mellett, de ezen utat nem követte, hanem önálló rendelkezési jogával úgy élt, hogy az 1899. évi XXX. t.-c.-kel fenntartotta az 1878. évi XX., illetőleg 1887. évi XXIV. t.-cikkben foglalt és időközben több törvény²⁾ által módosított vámszövetségi határozmányokat az 1907. évi december 31-ig azon feltétel mellett, hogy a fent említett vámszövetségi szerződés határozásainak megfelelő állapotok és a viszonyosság Austriában szintén változatlanul fenntartotnak.³⁾

1903-ban a két kormány kötött ugyan újabb vámszövet-

1) Épségben fennmaradván a magyar király fejedelmi jogai a pénzverés és kibocsátás tekintetében.

2) 1891. évi XXIX., 1892. évi XVIII., 1893. évi XLI., 1897. évi VIII., 1899. évi IV. t.-c.

3) Ezen határozmány ellenére (állítólagos) szükségrendeletekkel hatályba lőnek léptetve 1906. februárban, az 1917-ig kötött nemzetközi kereskedelmi szerződések. (L. fentebb I. könyv.)

séget, de ez törvényhozási elintézészt nem nyert. Időközben mégis törvény ellenére a külkereskedelmi szerződések u. n. szükségrendelettel megkötöttek és a közös autonom vámtarifa is életbe léptetett. A törvényhozás ezt az állapotot joghatályra emelte (1906. III.) illetőleg később törvénybeiktatta a szerződések, valamint a magyar autonom vámtarifát. (1907. LIII.) Ennek jogi eredménye lőn, hogy a vámszövetségi viszony helyébe a vámszerződési viszony lépett, vagyis Magyarország és Austria mindkét souverain állam szerződésileg rendezték a kereskedelmi és forgalmi viszonyokat, bár kifelé egységes vámterületül jelentkezett a két állam (és Bosnia) területe, kifelé a két állam együttes és egyenlő vámkereskedelmi szerződéseket kötött még az 1908. XII. t.-c. hatályossági idején.

IV.

Az 1908. XII.t.-c. beiktatott főbb határozmányai ezek voltak:

A) Mindkét állam területe egy vám- és kereskedelmi területet képez, melyet közös vámhatár vesz körül. Ennek folytán egyik államnak sincs joga a másiknak területére vitt tárgyakra bárminemű beviteli, kiviteli vagy átviteli vámot vetni, vagyis közbeeső vámvonalat létesíteni. Belső adókkal ily bevitt tárgyak csak oly mérvben terhelhetők a másik állam által, amilyen mérvben ily adókkal saját területe hasonló ipari készítményeit terheli.¹⁾

Az egységes vámhatáron belül 1917-ig az 1908. évi XII. t.-cikkbe iktatott szerződéses vámtarifa volt hatályban.²⁾

A vámok szedése és igazgatása mindkét állam külön kormányzati ügye volt saját területén; az összhangzatos vámügyi eljárás biztosítása végett kölcsönös ellenőrködésre mindkét állam részéről felügyelők alkalmaztattak, kik jogosultak voltak a másik állam vámügyi igazgatásába betekinteni.

B) Nemzetközi egyezmények, melyek vámkereske-

¹⁾ Bosnyák-Hercegovina az 1879. évi LII. t.-c. óta a monarchia két államával közös vámterületet képezett; Fiume és Triest addigi vámkülzetek szintén beolvasztattak e vámterületbe az 1889. évi XVI. és 1891. évi XVIII. t.-c. által.

²⁾ Az autonom vámtarifa utolsó törvénye az 1907. évi LIII. t.-c. A közös autonom vámtarifa most már nem így, hanem a két állam szerződéses vámtarifájának nevezetett (1908. XII.) mely tartalmilag azonos volt a két állam külön autonom vámtarifájával.

delmi hajózási és konszultusi tárgyakat szabályoztak, mindkét államra egyaránt kötelezők voltak. Az 1867-ig kötött kereskedelmi szerződések érvényét már az 1867. évi XII. t.-c. 62. §-a kiterjeszté a magyar államra.

C) Egyöntetűség és kölcsönösség állapított meg a közlekedésügyekben. Jelesen a vasutakra, postára, távirdára, telefonra és hajózásra, vasuti dijszabásra, üzletszabályzatra, tengeri kereskedelemre, tengeri ker. hajók lobogójára, tengeri halászatra, kikötőkre, hajózási és kikötő illetékekre, közös használatu világító tornyokra.

Kimondatott, hogy a tengeri keresk. hajók és személyzetük s a külföldön tartózkodó egyes tengerészek akár osztrák, akár magyar honosok, külföldön való oltalmukra, érdekeik képviselésére nézve, az ott székelő consuli hivatal és felsőbb vonalban a külügyminister alá tartoznak. Tengerészeti és kikötőügyi közigazgatási ügyekben e consulságok a belföldi hatóságokkal közvetlenül érintkeztek. Kimondatott tovább, hogy a tengerészeti igazgatásban általán egyenlő szabályok legyenek irányadók.

Kimondatott, hogy mindkét állam tengerpartjain és kereskedelmi tengerészeténél egyforma tengeri magánjog alkalmazandók; hogy az 1857. évi duna hajózási akta alá eső belvizek hajózási ügyei a külföldi államokhoz való viszonyt illetőleg az illető állam szakministereivel egyetértőleg a közös külügyminister által kezelendők.

D) Az összes conszultusi ügy a közös külügyminister vezetése alatt hagyattak, ki a két kereskedelmi miniszterrel egyetértőleg jár el. A két kereskedelmi és földművelési miniszter a conszultusokkal közvetlenül is levelezhetett s ezek kötelesek voltak közvetlenül válaszolni.

A consuli illetékekre vonatkozó ügyek végső fokon a közös külügyminister által közigazgatási uton intéztettek. Idegen conszultusoknak az állam területén felállításánál és a consulok működéséhez bocsájtásánál a külügyminister az illető állam kormányával egyetértőleg járt el.

A magyar szakministerek a kereskedelmi, mezőgazdasági vagy műszaki kérdések tanulmányozására szaktudósítokat küldhettek ki a követségek és consulságokhoz.

A consuli biráskodás egyenlő elvek szerint szabályozta-

tott. (1891. évi XXXI. t.-c.) A consuli bíróságok személyi ügyeit és a felügyeletet a közös külügyminister intézte.

E) A mérték- és pénzrendszer, pénzláb szintén közös egyetértéssel szabályoztatott s csak kölcsönös egyetértéssel volt megváltoztatható.

A nemés fémek finomságának mérésére és a fémjelzésre vonatkozólag is mindkét állam területén egyenlő és csak közös egyetértéssel megváltoztatható elvek voltak követendők; mindkét állam ezen elveknek a másik állam területén való alkalmazásáról felügyelők által magának meggyőződést szerezni.

F) Az iparügy terén a következőket emeljük ki:

A két állam iparüző lakói az iparüzésére az iparüzési eljárásokra és a fizetendő adózásokra mindkét állam területén a belföldiekkel egyenlő bánásmódban részesültek; ugyanez állott a vásárokból való részvételükre is.¹⁾

G) Az állami pénzügy terén szintén nem csekély jelentőségű egyöntetűségekre kötelezett az egyezmény, így:

a) A só- és dohányjövedék egyenlő szabályok szerinti megállapítására és kezelésére. Ugyanez a megkötöttség állott fenn 1908-ig azon fogyasztási adókra, melyek az ipari termelésre közvetlen befolyással bírnak, így a szesz, sör, cukor és ásványolajadóra, az adóztatási rendszerre, adókedvezményekre vonatkozó szabályokra stb. nézve.²⁾

¹⁾ Az egyenlő elbánás alól ki lett véve a vándor-ipar, ideértve a házalást is, melyre tehát az előbbi megkötöttség megszűnt és önrendelkezési jogunk biztosított. Az üzletüket mindkét állam területére kiterjesztő vállalatok kétszeres megadóztatásának elkerülésére nézve az 1908: XIV. t.-cikkbe foglalt külön egyezmény kötött.

A szabályszerűleg kiadott találmányi szabadalmak mindkét állam területén érvényesek voltak.

A szabadalmak ügye már az 1893: XLI. t.-cikk által függetlenített.

Az árujegy mustra- és mintaoltalomra nézve az 1908. évi XII., XIII. és XVII. cikkek, a kölcsönös oltalmat és egyenlő elbánást biztosítottak, de másrészt ezen ügyet önállósították s azokra a magyar törvényhozás teljes szabadságát visszaállíták és ez ügyekre a jurisdictiót is teljesen függetlenítették.

²⁾ A szerzői jognak a két állam területén leendő kölcsönös oltalma iránt egyezmény volt kötendő, ez megkötött s az 1887. évi IX. t.-cikkben foglaltatott.

A szabadalmakra és védjegyekre vonatkozó rendelkezései a vámkeresk. szerződésnek az 1908. évi LV. t.-c. által módosíták. E módo-

Látható ennyiből is, hogy ipar- és kereskedelmi viszonyaink legnagyobb érdekű forgalmi intézményeinek egyenlő elvek szerinti szabályozása messze ható volt, azon gondolat, azon felfogás alapján, hogy ezen egyöntetűség, kölcsönös megkötöttsége az egyes államok szabadságának, a magyar közgazdasági fejlődésnek és felvirágzásnak ép úgy, mint az osztráknak is szükséglete, lévén e két állam közgazdasági egyénisége egymásra utalt, egymást kölcsönösen kiegészítő. Helyes volt-e e fölfogás, azt szakszerűleg vizsgálni nem a közjogi tudomány feladata.¹⁾

Megemlítjük még azon fontos rendelkezést, hogy ha a két állam kormányai között a vám- és kereskedelmi szerződés és az ahhoz tartozó egyezmények (pl. a vámtarifa) és határozatok értelmezése vagy alkalmazása tekintetében oly nézeteltérés merült volna föl, melyet a két kormány közvetlen tárgyalás útján nem lett volna képes megszüntetni, az az egyik vagy másik állam kívánságára választott bíróság ítélkezett volna.

E bíróság a két szerződő fél által kiküldött 4—4 választott bíróból állott volna. E bíróság elnöke előre meghatározott névsorból lett volna veendő. E névsor úgy alkottatott volna össze, hogy az osztrák kormány a magyar államnak, a magyar kormány az osztrák államnak legfelsőbb birói köreiből 5-5 egyént hozott javaslatba; a javaslatba hozott magyar bírók közül aztán az osztrák, az osztrák bírók közül a magyar kormány kettőt-kettőt kiválasztott volna. E 4 egyén közül esetenként sorshuzás határozta volna meg a választott bírósági elnököt.²⁾

Ités szükségét az okozta, hogy a magyar állam is belépett az ipari tulajdon védelmét célzó Nemzetközi Unió-ba.

A fogyasztási adók mérvére nem volt az előbbi megkötöttség fenntartva, az ásványolajat is szabadon monopolizálhattuk volna. A külkeresk. statisztikai adatok kölcsönös közlése is kötelező volt.

¹⁾ A két állam szakminiszterei, valamint a közös külügyminiszter feljogosítottak, a hányszor szükségét látják, vám- és kereskedelmi értekezlet — conferentia — egybehívását igénybevenni. Ezen a két állam kereskedelmi, földmívelési és pénzügyminiszterei, a szükséghez képest más szakminiszterek, a mennyiben a tanácskozási tárgya a külföldhöz való viszonyt érinti, még a közös külügyminiszter, respective ezek megbízottai vettek részt se részvétel nem tagadhatták meg.

A conferentiát felváltva Budapesten és Bécsben tartották.

²⁾ Kivétettek a választott bírósági hatáskörből a vám-kereskedelmi szerződés IV., IX., XX., XXII. cikkei.

104. §. Az osztrák-magyar Bank.

A kényszerforgalommal bíró bankjegyek kibocsájtásának jogát, tudvalevőleg az államhatalom a maga részére kizárólagos jogképen fenntartotta.¹⁾

A magyar állam, ép úgy, mint Austria is, jogosult lett volna kizárólagos bankjegykibocsájtási jogát közvetlenül államilag, állami intézettel eszközölni, 1867. óta többszörösen kijelentett, hogy a monarchia mindkét államát külön megilleti a bankjegykibocsájtási, illetőleg külön állami jegybankfelállítási jog. E joggal nem élt egyik állam sem, hanem a bankjegykibocsájtási jogot együttesen, egy magán társasági hitelintézetre — osztrák-magyar bank — ruházták át, a szerződés, mint a bank alapszabályzata, törvénybe iktattatott, biztosítván, hogy azon magánintézet, ezen nagyfontosságú jogosítványt a közgazdaság igényei szerint érvényesíteni és nevezetesen a gazdasági életre elsőrangulag befolyást gyakorló hitelügyet mindkét állam viszonyaihoz mértén szolgálja.²⁾

²⁾ Bár a bankügy közössége a *pragmatica sanctio*-ból semmiképen sem folyt, mégis, mikor Mária Terézia 1752-ben, majd 1771-ben az örökös tartományokban bankokat állított és bankjegyeket bocsájtott ki, e bankjegyek a törvényhozás megkérdezése nélkül hazánkban is forgalomba hozattak. Az 1811. évi országgyűlés kijelenté, hogy Magyarország királyának nincs joga az országgyűlés engedélye nélkül Magyarországra bankjegyeket forgalomba hozni. Az 1811—12. évi országgyűlésen már a Magyarország részére külön állítandó bank szóba hozott. (Budapesti Szemle, 269. sz. 188. lap.) Ennek dacára az osztrák bank jegyei annak felállítása óta (1817.) forgalomban voltak nálunk s nemcsak a magánosok, de közpénztárak által is elfogadtak. Az 1825. évi országgyűlésen hevesen kikeltek az osztrák bank szabadalma ellen, de határozatot nem hoztak s így az idegen bankjegyforgalom, türve a törvényhozás által, fennmaradt.

¹⁾ Kimondott: Minden más, magános vagy társulat, ki bankjegyeket vagy más, az előmutatóra szóló, nem kamatozó, oly kötelezvénnyekkel bocsájt ki, melyek a forgalomban pénzjegyek gyanánt használhatók, ha cselekménye a büntető törvénykönyv szerint súlyosabb beszámítás alá nem esik — vétséget követ el és az általa kibocsájtott értékjegyek tizszeres összegével felérő, de legalább négyezer korona pénzbüntetéssel büntetendő.

I. Az osztrák-magyar bank az említett szerződés szerint köteles volt a két államban — és az occupált területen is — a pénzforgalom szabályozásáról, a fizetések kiegyenlítésé-

nek megkönnyítéséről, a kereskedelmi, nagy- és kisipari és mezőgazdasági hitelszükségletek kielégítéséről gondoskodni, mindennek felett pedig a törvényhozás intézkedése folytán felvett (felveendő) készfizetések főtartását biztosítani. »Míg az államjegyek kényszerforgalma meg nem szűnik, a bank nem köteles (de jogosult) bankjegyeit magyar vagy osztrák törvényes ércpénzzel beváltani, azon időponttól azonban, midőn azon általános kötelezettség, hogy az államjegyek fizeteskép elfogadandók, azok összes cimleteire megszűnik a két állam törvényhozásai a szabadság elvesztésének terhe alatt kötelezhetik a bankot jegyeinek ércpénzzel való beváltására.

Az osztrák-magyar bank székhelye Bécs volt. Pecsétjében a magyar korona országainak címerét és az osztrák császári sást egymás mellett összeköttetés nélkül használta. A bank jegyei egyik oldalon magyar szöveggel és a magyar korona országai címerével, a másik oldalon azonos tartalmu német szöveggel és az osztrák császári sassal voltak ellátva.

A bank ügyeit a közgyűlés és a főtanács intézte.

A közgyűlésekben csak osztrák vagy magyar állampolgárok vehettek részt.

III. A két állam kormánya szoros felügyeletet gyakorolt az iránt, hogy a banktörvény és alapszabályszerűleg, nemkülönben az államok érdekeivel összhangzásban járt-e el. Ezen felügyelet hatályos gyakorlása végett a magyar és osztrák kormány egy-egy bizlost és egy helyetteszt nevezett ki.

Ha valamelyik kormánybiztos a határozatok ellen felszólalt, ennek felfüggesztő hatása volt és az ügy első sorban a főtanács elé, ha pedig a főtanács vagy közgyűlés határozata ellen szól a felszólalás, az illető kormány elé volt terjesztendő. Ha a kormány és a bank között egyetértés nem jött volna létre, az ügyet ha az egyik vagy másik államban érvényben levő törvény vagy alapszabályok megtartása forgott szóban, minden felebbezés kizárásával egy választott bírósághoz kellett volna vinni; mely az elnök meghívásához képest Bécsben vagy Budapesten ült volna egybe. Ha a felszólalás államérend sérelemre volt alapítva, végleg az illető kormány intézte volna el. Az alapszabály rendelkezett, hogy a választott bíróság hét tagu, 3 tagot a Curia elnöke, 3-at a bécsi legfőbb törvényszék elnöke egy évre a vezetése alatti bíróság bíráiból nevez ki, a hetediket, ki egyszersmind elnöke lesz, e hat tag választja, ha pedig a többség a választáshoz el nem éretett, az elnöklő hetedik tagot a Curia elnöke vagy a bécsi legfőbb törvényszék elnöke nevez ki, hogy melyik a kettő közül élhet először e kinevezési joggal, a sors dönti el. A bank és a magyar kormány közötti egyéb jogvitás ügyekben elsőfokulag a budapesti kir. törvényszék járt volna el.

A bank tiszta jövedelméből a két állam is részesedést igényelhetett következőleg: a tiszta jövedelemből legelőbb a részvényeseket illette a befizetett részvénytőke négy százaléka; a még fennmaradó tiszta jövedelemből annak tíz százaléka a tartalék, két százaléka a nyugdíjalapra volt fordítandó; a többi rész pedig addig, míg a részvényesek osztaléka 6%-ot meg nem halad, felerészben a részvényeseket, felerészben a két állam pénztárát együtt illette; a tiszta nyereség még ezen túl fennmaradó részének egyharmada a részvényesek, kétharmada a két állam javára esett. Az osztrák-magyar jegybank a kamat mérvét illetőleg törvényes korlátozásnak nem volt alávetve.

Tartalommutató.

Bevezetés.	Oldal		Oldal
1. §. A magyar nemzet multja és jövője.	3	18. §. A helyhatósági szabályrendeletek.	61
2. §. Hungaria semper libera	6	19. §. A szokás mint jogforrás.	65
A „szent korona tana”.	12	Tripartitum.	68
Az ezeréves állami függetlenség.	15	A birói döntvények. A Placitum tabulare.	72
3. §. A magyar közjog fogalma.	21	Az ideiglenes törvénykezési szabályok.	75
4. §. A magyar közjog történeti jellege.	23	20. §. A királyi kiváltságok.	77
5. §. A magyar közjog felosztása.	24	21. §. Az országgyűlési házszabályok és elvi határozatok	79
6. §. A magyar közjog ismeretének fontossága.	26	22. §. Az államszerződések mint jogforrások.	82
		Allamalkotó vagy belső államszerződések.	85
		23. §. A magyar közjog irodalma.	87
I. könyv.			
7. §. A jogforrások.	27	II. könyv.	
8. §. A törvény mint jogforrás.	29	I. fejezet.	
9. §. A törvény keletkezése.	32	24. §. A magyar állampolgárság.	93
10. §. A nemzetgyűlési törvények.	37	25. §. Az állampolgársági törvény.	96
11. §. A törvények gyűjteménye; sorrendje, idézése; terjesztése.	38	26. §. Az állampolgárság megszerzése.	97
12. §. A törvény életbelépése és kötelező ereje; a törvénymagyarázat.	41	27. §. Az állampolgárság elvesztése.	102
13. §. Alaptörvények.	43	28. §. Az állampolgári jog-egyenlőség.	105
14. §. A horvát-szlavon autonóm és a régi erdélyi törvények	45	29. §. A rendiség maradványai.	107
15. §. Az u. n. „családi törvények”-ről.	47	Nemesítés.	110
16. §. A kormányrendelet és a helyhatósági szabályrendelet mint jogforrások.	49	30. §. A polgári szabadságok egyenkint	112
17. §. A kormányrendeletek osztályozása és ereje, a kibocsátóra tekintettel.	56	A személyes szabadság.	118
		A munka szabadsága.	120
		A tulajdon szabadsága.	121
		Szellemi tevékenység szabadsága.	121

	Oldal		Oldal
Az egyesülési szabadság.	125	53. §. A király az államélet	
Vallás szabadság.	127	functióiban.	237
Nemzetiségi szabadság.	143	54. §. A király a törvényhozás-	
31. §. Az u. n. állampolgári köz-		ban és a végrehajtó ha-	
kötelességek.	151	talomban.	244
II. fejezet.		A hadüzenés és a békekö-	
32. §. A magyar állam területe.	157	tés joga.	246
Magyarország határai 1921.		A követküldési és elfoga-	
után.	158	dási jog.	248
33. §. Magyarország 1921. előtt.	160	55. §. Némely kitünő felségjogról.	249
34. §. Fiume szabadváros.	161	I. Kegyelemzési jog.	
35. §. Bosnyákország.	163	II. Főhaduri jog.	
36. §. Történeti alakulások a ma-		III. A hadüzenés és béke-	
gyar királyság területén	166	kötés joga.	253
Kiegészítő részek.	166	IV. Követküldési és elfoga-	
Kapcsolt részek.	177	dási jog.	255
Mellékországok.	181	V. A főkegyuri jog.	256
III. könyv.		VI. Cim és kitüntetés ado-	
Az államfő méltósága és ha-		mányozási jog.	257
talma.	186	Magyarország kormányzója	261
A magyar állam monarchia.		56. §. A kormányzó jogköre.	263
32. §. A király felelőtlensége.	192	IV. könyv.	
33. §. A királyi szék betöltése.	195	Az országgyűlés.	266
34. §. A dualismus megszűnése és		I. cim.	
a királyválasztási jog.	201	57. §. A főrendiház.	268
35. §. A koronázás.	205	I. Az örökös jogu tagok.	270
A hitlevél.	205	II. A köztiszttség alapján	
45. §. A koronázási szertartás.	210	nyugvó főrendiházi tag-	
46. §. A koronázási eskü.	212	ság.	273
47. §. Clenodia regni. Korona-		III. Az élethossziglan kine-	
örök.	214	vezett főrendiházi tagok.	275
48. §. A királyné koronázása. A		IV. Az egyszersmindenkorra	
koronázási ajándék.	218	választott főrendiházi ta-	
49. §. A király gyámja. Corre-		gok.	275
gens.	219	57. §. A főrendiházi tagság elvesz-	
A nádor tiszte.	220	tése és szünetelése; az ösz-	
Az uralkodás a király tá-		szeférhetetlenség.	276
volléte esetén.	222	58. §. A főrendiházi tagok meghi-	
Rex junior. Corre gens.	224	vása, igazolása, a tagság	
50. §. A királyi méltóság külső		körüli viták elbírálása.	278
tisztelete.	226	59. §. A főrendiház belszerve-	
51. §. A király sérthetetlensége.	233	zete.	279
52. §. A kir. család külön jog-		60. §. A főrendiház tanácskozási	
állása.	235	rendje, a határozás módja	280
		61. §. A főrendiház jogköre.	281

	Oldal		Oldal
<i>II. cím.</i>		<i>I. Bejelentési jog és kötelesség.</i>	
62. §. Az országgyűlés képviselőháza.	283		341
63. §. Az országgyűlési választójog.	289	<i>II. Az összeférhetetlenségi bíráskodás fórumai.</i>	
64. §. A választhatóság.	291		342
65. §. Országos lajstrom alapján való választókerületek és szavazóköri.	295	78. §. Az országgyűlési tagok mentelmi joga.	344
66. §. Központi választmány. Összeíró küldöttség.	297	79. §. A mentelmi jog időbeli és területi hatálya.	351
67. §. A választók névjegyzéke.	298	80. §. Az országgyűlési tag büntetőjogi külön helyzete.	354
68. §. A választás. Választási bizottság. Szavazatszedő küldöttség.	301	<i>III. cím.</i>	
69. §. Jelölés. Szavazás. Bizalmi egyének. Azonossági tanuk.	303	Az országgyűlés hatalma. Ujonc és költségvetés megajánlasi jog.	
70. §. Az arányos képviseleti rendszer alapján való választás.	306	81. §. Az országgyűlési jogkör elemzése.	355
71. §. A választások feletti bíráskodás.	309	82. §. Az ujoncmegszavazási jog 1921-ig.	358
72. §. Az igazolás. A képviselőküldési jog felfüggesztése.	311	<i>II. Az ujoncmegszavazási jog Trianon után.</i>	
73. §. A választójog büntetőjogi védelme.	313		360
74. §. A képviselőház belső szervezete. Tanácskozásai és határozási rendje.	316	83. §. A költségvetési és zárszámadási jog.	361
I. Tisztviselők, osztályok, bizottságok.	318	84. §. Appropriáció; indemnity. A budget megtagadási jog hatásai.	367
II. A tanácskozás rendje és méltósága, nyilvánossága. A szólásszabadság.	321	85. §. A budget törvény végrehajtása. A legfőbb számszék.	373
73. §. A két ház érintkezése. Üzenetváltás. Elegyes ülés. Országos bizottságok.	326	<i>I. A legfőbb számszék és parlamenti ellenőrzés.</i>	
74. §. Az országgyűlés különös büntetőjogi védelme.	328		375
75. §. Az országgyűlési tagság jellege.	329	<i>IV. cím.</i>	
76. §. Az országos képviselő öszszeférhetetlensége.	332	85. §. A nemzetgyűlés. Szervezete. Megszűnése.	381
77. §. Az összeférhetetlenségi bíráskodás.	341	<i>V. könyv.</i>	
		A felelős m. kir. minisztérium.	
			386
		86. §. A felelős királyi kormány szervezete.	387
		87. §. A miniszterek hatásköre és jogállása.	391
		A minisztertanács.	395
		88. §. A miniszterek felelőssége.	396
		89. §. A bíróságok és törvényhatóságok szerepe a törvényszerű kormányzat biztosításában.	402

	Oldal		Oldal
I. A birói függetlenség.	403	A horvát-szlavon-dalmát m. kir. miniszter.	443
90. §. A törvényhatóságok alkot- mányvédelmi jogállása.	407	95. §. Az autonomia költsége.	444
II. A politikai hatáskör	407	96. §. A horvát nyelv, orsz. lo- bogó és cimer.	447
III. A törvényhatóság elha- lasztási, ellentállási és pa- naszemelési joga.	410	II. Fejezet.	
91. §. A községek jogállása és szerepe.	414	97. §. A dualizmus.	448
92. §. A magyar államcimerek, színek és nemzeti ünne- pek.	416	98. §. Az 1867. évi XII. t.-cikk és a közös ügyek.	455
III. A közös vagy osztrák- magyar cimer kérdése.	424	99. §. Az uralkodás nem közös ügy; a fejedelem szemé- lye azonos.	456
IV. A polgári vagy nemzeti ünnepekről.	427	100. §. Magyar-osztrák közös ügyek.	458
		III. Mi volt a közösség a pénzügynél.	463
FÜGGELEK.		101. §. A közös ügyek kezelése.	465
A társországok autonómiája és az osztrák-magyar dualizmus.		102. §. A közös ministerek fele- lősségre vonása.	470
I. Fejezet.		103. §. A közös egyetértéssel inté- zett ügyekről.	471
93. §. A társországok.		II. A közös függő adósság.	
94. §. A társországok autonómiája	440	III. A vám- és kereskedelmi szövetség.	474
		104. §. Az osztrák-magyar bank	481